

MAGYAR
PROTESTANS EGYHÁZI ÉS ISKOLAI
FIGYELMEZŐ.

SZERKESZTI ÉS KIADJA

RÉVÉSZ IMRE

A DEBRECZENI REF. EGYHÁZ EGYIK RENDES LELKIPÁSZTORA, A TISZÁNTULI REFORM.
EGYHÁZKERÜLET LEVÉLTÁRNOKA, S A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADEMIA LEV. TAGJA.

ELSŐ ÉVI FOLYAM.

VII-ik füzet.

1870.

JULIUS.

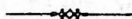
Révész Imre 1870. jul 21. Debrecen

DEBRECZEN,

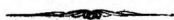
NYOMATOTT A VÁROS KÖNYVNYOMDÁJÁBAN.

1870.

TARTALOM.

- I. A hitfelekezeti és nem hitfelekezeti iskolák növeléstani szempontból.** Révész Imre. 339—357.
- II. Tárcza.** A Gusztáv-Adolf egyesület alapszabályai. 357.
A magyarhoni egyetemes evangéliumi gyámintézet alapszabályai. 364.
- III. Egyházi krónika.** Németország: halálos büntetés; vegyes házasságok reversalisa; vallásszabadság; izraelita szövetség. Franciaország: vallási párttusák. Nagy-Britannia: kolostorok kérdése, skót zsinatok. Svédország: vallásszabadság. Oroszország: vallásszabadság a finneknél; templomok Moszkvauban; csalhatatlan zsidó pap. Észak-Amerika: érvénytelen végrendelet istentagadók javára; a mormonok megfenyítettnek. Római zsinat: a pápa politikája. 368—371.
- IV. Iskolaügyi krónika:** Az egyesület német tanító-egyesület gyűlése. Németföld: újabb nyelvek; közvizsgák, lelkesítő isk. felügyelők. Nagy-Britannia: nagy izgatottság, — katonatisztek képeztetése. Franciaország: protestáns iskolák egyesületi gyámolítása. Olaszország: az állam és az iskola; florenci iskolázás. Svédország: felekezeti iskolák. Hollandia: a halhatatlanság hite. 371—374.
- V. Iskolaügyi értesítés a dunamelléki ref. egyházkerület kebeléből.** Szakács Mózes 374.
- VI. Könyvismertetések:** Patterson, The magyars. T. L. — Schmidt J. Egyháztörténelem. Zsilinszky Mihály. — Volksschulgesetzgebung in Österreich. 381—388.
- VII. Különfélék:** Erdélyi ref. és unit. egyház és iskolák. Felekezeti iskolák Poroszországban; — Württembergben, Állam és iskola. Jezsuiták szaporodása. Népnevelés Spanyolországban; magyar és osztr. Schulinspektoren. A figaró stb. stb. 388.

MAGYAR PROTESTANS EGYHÁZI ÉS ISKOLAI FIGYELMEZŐ.

Hetedik füzet.

1870.

Julius.

I.

A hitfelekezeti és nem hitfelekezeti iskolák növeléstani szempontból.

Az 1868-ik évi népiskolai törvény felett, a „Figyelmező“ négy első számában közlött „Nézet“-eim folyamán, meglehetősen részletességgel s a legjelesebb tekintélyekre támaszkodva kimutattam azt, hogy a vallástani oktatásnak az oktatás többi részétől oly elkülönítése, mint azt a nevezett törvény, az általa különösen kegyelt községi iskolákban parancsolja, sem a bölcsészet, sem a protestantizmus elveivel nem egyezik, s megérintém azt is, hogy az ily eljárás ellenkezik az igaz paedagogika elveivel is. Tüzetesen fejtegetni e kérdést nem volt és nem is lehetett akkor céлом. Én ugyanis úgy voltam és úgy vagyok meggyőződve, hogy a törvényhozással s épen az említett népiskolai törvénnyel, a kormánynyal és kormányrendeletekkel s általában az iskolaügyben megindult politikai áramlatokkal szemben, mindenek felett az az első kérdés: van-e határozott pozitív joguk a mi iskoláinknak a létezéshez s az öntörvényhozási és önkormányzási szabadsághoz? Sok ezerekkal együtt ugyanis, én is meg voltam és minde mainapig határozottan meg vagyok győződve afelől, hogy iskoláinkra nézve, a dolog lényegét tekintve a „lenni vagy nem lenni“, az élet és

halál kérdése az, amely vóltaképen fenforog oly törvénnyel és kormányrendeletekkel szemben, amelyek a mi iskoláinkat segíleni, felemelni és gyámolítani soha és semmi szín alatt nem képesek ugyan, de bezáratni oly nagy mértékben képesek és hajlandók, hogy ha a bürokrata kormány férfiai valóban úgy akarják, akkor a magyar protestáns iskolák tetemes része mahólnap el fog pusztulni. Különösen azt kellett tehát kimutatni, hogy ami iskoláinkat, amelyek nálunk a szabad vallásgyakorlat mulhatlan feltételei, nincs joga az államnak sem bezáratni, sem bármi szín alatt leigázni vagy szorongatni, mindaddig, míg azok az állam létalapját meg nem támadják. Ezért kellett nekünk is őseink nyomain, a békekötések alapjára lépnünk; mert ha ezek nincsenek vagy nem érvényesek: akkor a mi egyházi és iskolai szabadságunk nem egyéb, mint egy cifra semmi, egy oly bizonytalan és ingatag valami, melyet a politikai áramlatok hullámzásai, mint valami játéklaptát, tetszésök szerént és jogosan, most ide, majd amoda hányhatnak, vethetnek, vagy egészen el is lökhetnek.

A békekötésekre való hivatkozást tehát, nemcsak feleslegesnek és szükségtelennek nem, hanem igentermészetesnek és nagyon szükségesnek tartottam és tartom, s még későbbben is vissza fogok térni a békekötések jogi értékének fejtegetésére. Most azonban, azon kérdés tüzetesebb fejtegetését kísértem meg, hogy vajjon miként áll a felekezeti vagy hitvallási s a nem felekezeti vagyis hitvallás nélküli iskolák ügye, a neveléstan ítélőszéke előtt?

A felekezeti iskola jellemét Dörpfeld nyomán a következőkben határozhatjuk meg, — miszerént t. i. a felekezeti vagy hitvallásszerénti iskolákban :

a vallásbani oktatás alkotja az iskolai tanítás és nevelés legfontosabb tárgyát, és pedig méltóságánál, fontosságánál fogva, tehát nem anyiban amenyiben a legnagyobb óraszám adatnék neki;

a vallástan nem szakasztatik ki a többi tantárgyakkal való egybefüggésből s befolyással van azok tárgyalására; — tehát nem a tartalomra vagy elvekre, hanem csak a tárgyalásra, kezelésre;

a tanító mindenkor azon hitfelekezethez tartozik, amelyhez

az iskola, vagyis az iskolába járó gyermekek szülei vagy azok többsége ;

a vallástani oktatás tartalma nem a tanító önkényétől függ, hanem tárgyilagosan szabályozva van az, s ezen szabályzat miként alkalmazása vagy kivitele szakértő előjárók és theologusok eldöntő ítéletére van bízva; — ami azt teszi, hogy a tanító, nem valami iminnen amonnan összekapkodott s képzelet szerénti, hanem valósággal létező, azaz valamelyik hitfelekezet szerénti vallástant tanítson; a kivitel azonban a körülményekhez képest határozandó meg.¹

A nem hitfelekezeti vagyis hitvallás nélküli iskolákban a vallásnak a tanítás és nevelés mezején semmi befolyás nem engedtetik; a vallásoktatás magokra a felekezetekre bízatik, anélkül hogy azzal s annak az iskolai tanítás és nevelés többi részével való összefüggésével a tanítók s az iskolai előjárók legkevesebbet is gondolnának; legfelebb annyit tesznek meg, hogy hetenként egy-pár órán, a vallásoktatás számára az iskolai terem átengedtetik.

Küzdöttek és küzdödnék némelyek oly községi iskola képtelen gondolatával is, amelyben taníttatnék ugyan vallás, s annak lenne is befolyása a nevelésre, ámde ez a vallás nem lenne se protestáns, se római katolikus, se keresztyén, se zsidó, se pogány, hanem lenne csak vallás. Ez a gondolat azonban, a szakértők által ezideig agyrémnek találtatott; s az említett minőségű valláshoz szükséges kézi könyvet előállítani épen úgy nem sikerült, miként nem sikerült oly embert találni, aki se nem magyar, se nem német, se nem tót stb. stb.; se nem férfi, se nem nő, hanem csak ember.²

¹ A Schulblatt f. die Provinz Brandenburg című jeles folyóirat múlt évi utolsó száma, egy igen jeles értekezést közöl a hitvallási és hitvallás nélküli iskoláról. Jungk protestáns lelkész és iskolatanácsos, ki ezen értekezésnek szerzője s a hohenzollerni iskolai értekezleten felolvasója, következő meghatározást adja: „hitvallási vagy hitfelekezeti azon iskola, amelyben a tanítás és nevelés lényegesen egybefüggésben van az illető felekezet hitével, arra van építve és aszerént vezetettik; — hitvallás nélküli pedig azon iskola, amelyben ama hittel nem gondolnak semmit, sőt nem is szabad azzal gondolni“ stb. Ezen meghatározás előttem egykissé túlzásnak látszik, amennyiben pl. a tanítást a hitvallásra akarja építeni s az által vezetetni. Egyébként a nevezett értekezést nagyon ajánlom a tisztelt olvasók figyelmébe.

² A németföldön általánosan ösmeretes azon adoma, hogy midőn a falusi bíró kérte, sürgette az öreg papot, hogy az ő iskolájokban is ezen

Akinek igazán van valami vallása, annak elmulthatatlanul hitvallásának vagy konfessziójának is kell lenni; ami nem azt teszi, hogy szükségesképen a most megírva lévő hitvallások valamelyikének tételeit tartoznék elfogadni, hanem azt, hogy birnia kell neki bizonyos hitnézetekkel, mert az olyan hit, vagy olyan vallás, amelyet sem szóval, sem tettel kifejezni, nyilvánítani, vallani nem lehet, nem egyéb mint képtelenség.

A hitfelekezeti és nem hitfelekezeti iskoláknak sokféle módosulatai lehetnek és vannak. Ismétlésekbe esni nem akarok, tehát szabad legyen egyszerűen utalnom azokra, amelyeket Nézeteim folyamán a 138—154 lapokon elmondottam. Itt a fentebbiekhez még csak azt jegyezzük meg, hogy az olyan iskolát, melyet a magyar törvény községi iskola név alatt országosan rendszeresíteni óhajt és kitünőleg kegyel, a növeléstan egyenesen és kereken vállalás nélkül linek nevezi és méltán. Azt mondani ugyanis, hogy a felekezetek tartoznak a vallás és erkölcsstan tanításáról gondoskodni; ecélra azoknak egypár órát hetenként átengedni, s gondosan felügyeltetni afelett, hogy vajjon a felekezetek teljesít-e kötelességöket stb.; de emellett a népiskolai tanítás és nevelés mezejéről a vallást minden lehető befolyástól elzárni: nem egyéb mint magának a tanítás és nevelés sikerének veszélyeztetése, emellett paedagogikai szörnyőség vagy képtelenség. Olyan ez, mintha a családapák szigoruan megparancsolnák ugyan gyermekeiknek, hogy mindennap tíz percig imádkozzanak, s bottal ört is állanának felettök mig azt elvégzik; azon tul pedig minden egyéb dolgaikra, gondolataikra, érzéseikre, tetteikre, erényeikre, bűneikre stb. azt mondanák, hogy azokkal már a vallásnak semmi köze stb. stb.

Mindaz tehát, amit a következőkben a hitvallás vagy hitfele-

divatszerű új vallástudomány taníttassék, melyről a hir oly sokat beszél; az öreg pap végre beleegyezett színleg, hanem így kiáltott az örömmel távozó bíró után: bíró uram nem szerezhetne nekem egy madarat? A bíró őszintén örülve, hogy vizontszolgálatot tehet, monda az öreg papnak: ej, dehogynem; csak tessék megmondani, hogy micsoda madarat hozzak; ezt vagy azt stb., s elszámolja mind a mi csak eszébe jut. Az öreg pap végre ezt mondja türelmetlenül: nem kell nekem se pinty, se csiz, se más eféle, hanem csak egy általános madár. A bíró szeméi most nyíltak fel s magát megszegyenelve vontá vissza előbbi kívánatát.

kezeti jellem nélküli iskolákról mondok, egyenesen értendő a magyar törvény szerénti községi iskolákra is.

Sok tekintetben célszerűnek láttam azonban, nem csupán a magam egyéni nézeteit adni elő, hanem a tanítással és neveléssel gyakorlatilag is foglalkozó szakférfiak valamelyikének véleményét venni fel mintegy alapul és ösmertetésül, az újabb időkből.

Poroszországban, Elberfeld mellett, a mult év végén tartatott egy protestáns egyházmegye zsinati értekezlete, amelyen jelenvöltek nem csak lelkészek, hanem tanárok, tanítók, több világi férfiak, presbyterek, egyházi és iskolai előljárók stb. Ezen értekezleten két barmeni tanító, Horn és Höfler tartott előadást a hitvallási és hitvallásnélküli, vagy felekezeti és nem felekezeti iskoláról. Mindkét előadás közölve van a Dörpfeld által több kitünő szakférfiak közreműködése mellett szerkesztett *Evangelisches Schulblatt und deutsche Schulzeitung* folyóévi első számában. Ezek szempontját és vezérfonalát követi tehát az én mostani előadásom.

A történetek folyama és a tapasztalás egyiránt mutatja, hogy a vallás mind nemzetekre, mind egyesekre nézve, a művelődésnek, a kulturának egyik leghatalmasabb tényezője és legnemesebb része. A föld keresztyén és nem keresztyén népei, határozottan különböznek egymástól értelmi, erkölcsi és vagyoni tekintetben, s e különbözőzés forrása: vallásuk. Magoknál a keresztyén népeknél is nyilván tapasztalható ama különbözőzés aszerént, amint felfogásukkal és életökkel az evangyéliomi tiszta igazságokhoz közelebb vagy távolabb állanak.¹ Ily befolyása van a vallásnak az egyesekre is, s aki valaha vallásos nevelést nyert, s tiszta keresztyéni élet- és világnézettel bir, s aki tapasztalta valaha magában a keresztyén hit nemesítő és boldogító erejét: az Dörpfelddel egyezőleg balgatag vagy gonosz tettnek nevezi azt, ha a vallás,

¹ Különösen protestáns hitfeleink figyelmébe, nagyon ajánlható e tekintetben: Roussel Napoleon, *Les nations catholiques et les nations protestantes comparées sous le triple rapport du bien-etre, des lumieres et de la moralité.* Paris. 1854. Két tómus. Különösen azok, kik a protestáns felekezeti iskolákról oly igen készek lemondani, nem minden érdek és haszon nélkül tanulmányozhatnák az ily műveket.

e legnemesebb művelődési kincs, az ifjuság nevelésére való befolyástól elzáratik.

A vallástanítás teljes elkülönítése, vagy kizáratása káros befolyással van mindazon tantárgyak tanítására, amelyeknek valami erkölcsi értékük van. — A keresztyénség végzetlenül rendeltetéssel bír; s ó az, amely ott, ahol van, minden viszonyokat át akar hatni, és szükség is hogy áthasson. S valóban tul is van minden kétségen, akár ösmerik el azt némelyek, akár nem, hogy a keresztyén népeknél politikát, társadalmi állapotokat, tudományt, művészetet, irodalmat kisebb nagyobb mértékben áthatott a keresztyénség. Még a vallás iránt közönyösek is pl. oly könyveket szeretnek gyermekeik és ifjaik kezébe adni, amelyeket keresztyén szellem hat át, mert érzik, hogy ezek vannak a lelkültre legmélyebb és legnemesebb hatással. Ah de a magyar vagy más ahhoz hasonló községi iskolákban célele könyveket felvenni a rendes tanítónak nem szabad. Ezen iskolákban nem csak az hogy a Jézust Megváltónak nevezni s a mennyei Atyához az ő nevében imádkozni a rendes tanítónak soha sem, s a keresztyén gyermekeknek is csak a vallástani órákon szabad; hanem a rendes tanítónak az apostolok, reformátorok, vértanuk s a keresztyénség más nagy hőseinek pl. egy Hunyadi Jánosnak nevét is lelkesedve, dicsőítve említeni; Bocskayt, Bethlent és Rákóczyt pedig, kik nem csak a vallásszabadság kivívói, hanem a magyar haza önállóságának és alkotmányosságának is megmentői valának, helyesléssel csak említeni is, anyivalinkább példányul felállítania teljességgel nem szabad. Ez lesz tehát a történeti hűség és igazság, s így fogják nevelni szabadság és hazaszeretetre a következő magyar nemzedéket! Ha továbbá a községi iskola tanítója egykissé vallásos ember s szereti a természetet is, midőn pl. természettani dolgokat kellően előadott, s látja már hogy miként sugároznak a gyermekek arcai a vallásos érzéstől; szeretné a tanítás végén ezt mondani: fiaim, énekeljék ama szép zsoltárt: „Áldjad lelkem az Urat és tiszteld; dicsőségével rakva menny és föld“: neki ezt tenni nem szabad, még azon esetben sem, ha ő maga s tanítványainak több mint kilenctizedrésze református!

A hitvallásnélküli népiskola hitvallásnélküli tanítókat s hit-

vallásnélküli képezdéket kíván. A vallástán kiutasítása vagy teljes különválasztása, a képezdei oktatás folyamán még nagyobb mérvben mutatja káros hatását. Hogy mit csinál az árva vallástánár: azzal a többiek, meg lehet semmit sem gondolnak, sőt nem lehetetlen, hogy szándékkai vagy anélkül egyenesen lerombolják azt, amit ő építgetett. A képezdei tanuló elméje már öntudatosan és erősen keresi a tudományok közötti harmóniát, vagy egyezményt; de nem találhatja, mert a mi állami képezdeinkben amaz egyezmény sejtethése, vagy átértése rendszeresen és határozottan meg van gátolva. Pedig azt már Ciceró régen megmondotta s igaz volna, ha soha ő nem mondotta is volna, miszerént: „omnes artes, quae ad humanitatem pertinent, habent quoddam commune vinculum, et quasi cognatione quadum inter se continentur.“ Rendszeresen gátolni a tanulót ezen egybekötötetés felfogásában: bűn mind a tudomány, mind a vallás ellen, mert elvégre is azon véleményt terjeszti és erősíti, hogy a vallástán nem képes megállani a tudományok között és azok ítélőszéke előtt.

Eddig, a hitvallásnélküli iskoláról a tanítás szempontjából szóllottunk; lássuk most a nevelési szempontot.

Az összes neveléstan teljes egyetértésben van azon elv felett, hogy az iskolának s különösen a népiskolának nem csak tanítania, hanem nevelnie is kell, s mind a tanításnak, mind az egész iskolai életnek növelőleg kell hatni a gyermekekre. A cél tehát nem egyedül az, sőt egyáltalában nem az, hogy a gyermekek különféle tudományokból vagyis könyvekből bizonyos részleteket bemagoljanak s némi külső ügyességre szert tegyenek, hanem az, hogy a gyermekben az ember minden nemesebb része, tehát lelkülete is egyezményesen fejlesztessék. Ecélből összevágónak, egy határozott és következetes elv által vezérlettnak, egységesnek kell lenni minden izében az iskolai életnek, s magának a tanítónak is mint egész embernek kell működnie. Ámde ez, a mi községi iskoláinknál nem lehet, mert azokban egészen más szellem lenghet a vallástani, más ismét a többi órákon, és a rendes tanító is, csak mint félemler működik, mert vallásos meggyőződését s azzal együtt jellemét is el kell titkolnia, el kell fojtania. Pedig esetek lehetnek, amidőn a gyermekek épen vallási vagy erkölcsi értékű kérdést intéznek a

tanítóhoz, vagy másként is oly körülmények jöhetnek elő, amelyek között a tanítónak lelkiületét, vallásos meggyőződését kellene a mérlegbe vetnie, és pedig egész teljességben.

Jöhetnek, sőt bizonyynyal jönnek is elő a gyermekek között mulasztások, vétkek, bűnök, mint pl. korhelség, hazugság, alatomosság, árulkodás, lopás stb. Ezek irtásánál vagy feddésénél és büntetésénél már, a községi iskolai tanító nem csak az, hogy a szentírásból vagy a keresztyén egyházi életből vett példákra nem hivatkozhatik, de nem hivatkozik általában vallásos érzésre és indokokra sem; az ő eljárása tehát épen nem nevelői, hanem rideg policiájós, mint a pedáns polgári rendőre vagy bírőé.

Az iskolában, kivált a népesebben, célszerű fegyelemre és egységes belkormányzásra is van szükség. Ha a gyermekek a becsületes, vallásos tanítót igazán megösmerték, s mint atyjokat tisztelni és szeretni tanulták: akkor könnyű a fegyelem és rend fentartása; maga a tanító az élő törvény s természetesen, gyorsan és sikeresen megy minden, mint egy jó és okos atya által vezetett családban. A községi tanító és tanítványai között azonban valódi benső szeretetről és ragaszkodásról szó alig lehet; és pedig azért, mert vóltaképen és igazán, egymást lelkiületökre nézve meg sem ösmerhetik. A községi iskolában tehát temérdek írott törvényre és szabályra van szükség, s a tanító egyedül a rideg tekintély s félelem nempedig a kölcsönös szeretet s bizalom alapján tarthatja fen a rendet s fegyelmet; az ő ultima ratiója elvégre is csak az, hogy ő testileg erősebb és többet tud mint a gyermekek. A községi iskolák fegyelme igen sok esetben oly rideg, sötét és erkölcsileg értéketlen fog lenni, mint az osztrák katonák vagy a magyar börtönök fegyelme.

Nem szabad azonban még azt sem felednünk, hogy a gyermekek nevelésének maga az iskola, még csak egyik tényezője; a többi tényezők: a gyülekezet, a templom s különösen a család. Ezen tényezők egyezményes és sikeres közreműködése a községi iskolákban vagy épen nem, vagy igennehezen, a felekezeti iskolák mellett ellenben, ha kellő rendben tartatik az iskolaügy, bizton elérhető. Mi lesz abból, ha a gyermek templomban, családban, iskolában különböző, sőt talán egymással ellenkező befolyásoknak lesz

kitéve? Mig tehát a templomok és papok felekezetiék s mig a családok is bizonyos hitvalláshoz tartozók lesznek : hadd legyenek az iskolák is felekezetiék ; nem ártani, hanem használni fog az, a nevelés ügyének.

Rövidre öszvefoglalva az eddig mondottakat : „A gyermekek nevelése, a szülék lelki ösméretére tartozó dolog. Mindaddig mig a szülék ezen kötelességet teljesítik : nincs jogositva sem az állam, sem semmiféle társadalom a szülék nevelési jogaiba avatkozni. Ha az államnak joga van arra, hogy az általános iskola-kötelezettséget kényszerítőleg fentartsa s ennél fogva szükséges iskolákról gondoskodjék : egyszersmind gondoskodnia kell arról is, hogy a szülék lelki ösméretszabadsága sérelmet ne szenvedjen, s a növeléstan kívánalmaihoz képest úgy rendeztessenek az iskolák, hogy azok és a mivelődés többi tényezői közötti szerves egybekötetés sértetlenül fentartassék. A szülei jogok szempontjából tekintve a dolgot : hitvallás nélküli iskolák állítása, tankötelezettséggel öszvekötvé, nem egyéb mint barbarizmus. Midőn a hollandiak államköltségen hitvallás nélküli iskolákat állítottak : mindenesetre felfordult dolgot cselekedtek ; mert az állam által tétettek olyasmit, amit az iskolai községek által kellett volna tétetniök ; szükségtelesen pazarolták az állam pénzét, mert amely szülék a keresztyénséghez még hivek, azok nem küldik községi iskolába gyermekeiket, hanem saját költségökön kénytelenek iskolát állítani, amely költséget meg lehetett volna kimélni, ha a nyilvános iskolák a községek kívánata és szüksége, nem pedig a parlamenti szavazattöbbség szerént állittattak volna ; — továbbá erkölcsileg megrontja, megvesztegeti nálok az állam a nevelésügyét ; mert egyenetlen versenyt nyitván a felekezeti és nem felekezeti iskolák között : alkalmat nyújt arra, hogy most egyik, majd másik fél, nem tisztességes eszközkhöz is hozzájok nyuljon. A hollandusoknál tankötelezettség nincs ; ennél fogva az állam nyomása egykissé szelidebb ; de hogy keresztyén szüléket bármi esetben kényszeríteni lehessen arra, hogy gyermekeiket a vallásos meggyőződésökkel ellenkező községi iskolába küldjék : azt ugyan a szabadság elvével senki meg nem egyeztetheti. — Még oly helyeken is, ahol egyik vagy másik felekezet gyermekei kevesebb számmal vannak, mintsem hogy

külön iskola állítását igényelhetnék : nem következik, hogy községi iskola állittassék, s abból a vallástanítás kiutasíttassék ; mert ez, az ott többségben lévő felekezetre nézve a lelkiösmeret elleni nyomás lenne ; — hanem az következik, hogy a fenforgó két, vagy több rossz közül választassék a legkisebb rossz ; hogy t. i. a többség számára állítandó felekezeti iskolába, a többi gyermekek is vendégekkint bejárhassanak. — Előadó azt is felemlíti, miszerént nem lehetetlen, hogy sok buzgó protestáns, „ha protestáns iskolába nem adhatná gyermekeit, inkább katolikus, mint hitvallás nélküli iskolába küldené azokat.“

„A növeléstan szempontjából tekintve a dolgot, az iskolának hitfeleketinek kell lenni. — Mindaddig míg a vallás művelődési eszköznek tartatik, nem lehet azt mellőzni a tanításnál. Sem a család, sem az egyház nincsenek azon helyzetben, hogy kielégítő vallásoktatást adjanak ; úgyhogy már csak ennél fogva is az iskolához van az utasítva. A vallásoktatás azonban, csak egy határozott vallásos nézetkörből veheti eredetét. Miként a természetismeit oktatás merőben léha haszontalanság, ha azt az ásványok, növények, állatok közvetlen szemlélete nem előzte meg és nem kíséri : így a gyermeknek is a vallásos életet, amelylyel a vallástanítás foglalkozik, a család-gyülekezet és iskola életében közvetlenül szemlélnie kell, mert különben az egész vallásoktatás merőben sikertelen. A keresztyénség csak hitvallásban, hitvallásilag létezhetik : ennél fogva a vallástanítás és az iskola is csak hitfelekezeti lehet, s ecélből viszont az iskolához tartozó családoknak és ezekből alakult iskolai községnek is, az illető hitfelekezethez tartozóknak kell lenniök. S mindezeknek végső indoka az, mert a legjobb erkölcsi képző eszközök anyira át vannak hatva a hitfelekezeti szellem által, hogy azok, csak az illető hitfelekezethez tartozóknak tehetnek valódi szolgálatot.“

Mindezek mellett valóban csudálatos, hogy mégis vannak el-lenségei a hitfelekezeti iskoláknak. Ezeknek valódi célja azonban nem az, hogy az iskolát hitvallás nélkülivé tegyék, hanem inkább az, hogy abban saját hitvallásukat, vagyis saját nézeteiket és érdekeiket emeljék uralomra. Helyesen mondja S e g e m u n d Porosz-

ország egyik tekintélye, hogy a felekezeti iskolák elleni támadás, vólta képen az egyház elleni támadás, amelynek végcélja nem egyéb mint az, hogy az egyházak vagy felekezetek, az államjogi nyilvános létezésétől megfosztatva, a privát intézetek vagy magántársulatok sorába taszítottassanak le, s az állam előtt csak olyanok legyenek, mint pl. bármi tisztességtelen üzérkedési vagy hitetlenségi társulatok. A felekezeti és nem felekezeti iskolák ügye körül tehát sokkal fontosabb dolgok forognak szóban, mint azt első tekintetre gondolnók.

Ezek után igenhelyesen azt jegyzi meg az előadó, mit Néze-
teim folytán már én is vitattam, hogy t. i. a vallástanításhoz, a felekezeti iskolákban is semmi kényszerítés nem férhet. Rá parancsolni például egy hitetlen vagy rációalistikus tanítóra, hogy az, a talán tularendén is orthodox vallástant tanítsa : nem egyéb lenne, mint megökölni az életrevaló józan vallásosságot az iskolában s a gyermekekben a valódi vallásosság kifejlődését hosszú időre lehetetlenné tenni. Etekintetben tehát a valódi orvos-
ság az, hogy iskoláinkba oly tanítót, aki hitünket, vallásunkat se nem szereti, se nem hiszi, sőt talán épen gyűlöli és csufolja, ne válaszsunk, vagy ha véletlenül választottunk, kérjük fel őt, hogy keressen más hazát. Oly népiskolában, amelybe keresztyén szülék gyermekei járnak, a tanító működése valóban sikeres, már a paedagogika szabályai szerint is, mind a vallástanítás mezején, mind más mezőn csak akkor lehet, ha vallását igazán szereti s nem szégyenli a mi Urunk evangéliomát. Azt mondani, hogy ezen nézet s az ezen alapuló eljárás inquizitio és türelmetlenség : igennevet-
séges dolog lenne. Ha pl. valaki most, a magyar országgyűlés jobb-
oldali pártja kebelében elkezdené a párt programját nyíltan megtámadni s egyenesen szélső baloldali elveket vallana : bizonyosan rögtön ki fognák utasítani ; — ha valamelyik unitarius pap vagy tanító határozottan vallaná, terjesztené a szentháromságról vagy a Krisztus öröktőlfogva való istenségéről szóló dogmát : bizonyosan ezt mondanák neki : barátom, miért vagy itt ; eredj másuvá. Valóban, az egyes keresztyén felekezetek sem lehetnek tehát közönyösök és figyelmetlenek aziránt, ha saját kebelökben, lételők alapfel-
tétélei megtámadtatnak.

Amint azonban egyrészt igen természetesnek, ohajtandónak és szükségesnek tartom azt, hogy a népiskolai tanító az illető hitvallásnak őszinte híve legyen: úgy másrészt teljességgel nem tartom helyesnek azt sem, hogy a szülék kényszerítettessenek gyermekeiket ez vagy amaz vallásoktatásra mulhatlanul elküldeni. Religio est res liberrima. Jól mondta azt Báthory István lengyel király: „Rex sum populorum; non conscientiarum. Deus haec tibi sibi reservavit: creare aliquod ex nihilo, nosse futura, et dominari conscientiis.“

Előadó Dörpfelddel egyezőleg azt véli, hogy Poroszországban jelenleg nem célszerű s nem elég életerős az iskolaügyi törvényhozás és kormányzás szervezete, vagyis hogy nincs kellő iskolai autonomia, s éppen ezért intézik a hitvallás ellenségei nem közvetlen az egyház, hanem az iskolák ellen támadásaikat. Az iskolaügyi autonomia alapja ő szerinte is a szülék joga és a szülék szabad egyesülése. „Helyesen mondá egykor Ladenberg porosz miniszter, hogy az iskola, eredetileg és vóltaképen sem nem az egyházé, sem nem az államé, hanem folytatása és kiegészítése a családi nevelésnek. A családra és a család hitvallására való tekintetből utasította ő vissza 1848-ban is a felekezeti iskolák elleni támadásokat. . . . A családok s az egy hitvalláshoz tartozó szülék szabad egyesüléséből alakuló iskolai község alkothatja ezen is legerőteljesebb alapját az iskolaügy szervezetének. A családnak joga van gyermekei neveléséhez, és pedig oly joga, amelyet ő tőle semmiféle országgyűlési többség és semmiféle földi hatalom el nem vehet. Ezen jog alapjára kell építeni az iskolaügyet, hogy az ezen túl szent és sérthetetlen legyen.“

Tökéletes igazság s im éppen ebben áll a magyar protestáns iskolák autonomiájának alapelve és elmélete. Nálunk azonban, hol a jezsuitismus és a politikai zsarnokság oly sokszor semmivé akarta tenni a lelkiösmeret szabadságát s a szülék ebből folyó nevelési és iskolaügyi jogait: szerencse, hogy ezen jogok, a legünnepélyesebb kötések által örök időkre biztosítva vannak s habár igazságtalanul

gyakorta megtámadtatnak és megcsonkítottatnak is : jogi értékükben semmivé sohasem tétethetnek.

A másik előadó H ö f l e r a következő négy kérdést fejtegette :

mi a mi keresztyén iskoláink tulajdonképeni életere?

miért veszélyezteti ezt a hitvallásnélküliség?

mi által lett ezen ügy korunkban égetővé?

mivel óvhatjuk meg iskoláink keresztyéni jellemét?

Az első kérdésre ily értelemmel felel : Minden olyan tanintézetnek, amelybe kiskoru neveletlen gyermekek járnak, elmulthatatlanul növelnie is kell a gyermekeket. Minden valódi nevelés igazi alapja pedig nem más, mint a pozitív vallás, melynek képző és növelő befolyása az ember összes szellemiségére kiterjed ; gyarapítja az ösmereteket, nemesíti a szívet, megszenteli az akaratot. Egyetlenegy tantárgy sincs, amely az összes iskolai életnek, tanulásnak, tanításnak, fegyelemnek, rendtartásnak, engedelmességnek stb. azon üdvös életerőt meg adhatná, mit a vallás megad. Evégre azonban szükség, hogy ugyanazon egységes szellem hassa át és vezesse az összes népiskolai oktatást, amely a vallástanitást vezeti.

A vallás a népiskola életere, nem csak önmagára az iskolára, hanem az összes népéletre tekintve is. Ha van ami az európai népeket az elfajulástól s végső megromlástól megóvhatja, megmentheti, az bizonynyal nem a bölcsészet, nem a természettudomány, nem a materializmus stb., hanem az evangéliom.

A második kérdés az, hogy a keresztyénség életerét menyiben veszélyezteti a hitvallásnélküli iskola?

Lássuk tehát csak közelebbről, hogy mit is akar az a hitvallásnélküli iskola? Egy ilyen iskola képét tökéletesen mutatja azon intézet, amelyet B a s e d o w ezelőtt mintegy 100 évvel Philanthropin név alatt Dessauban alapított. A vallástanitás itt épen olyan lett volna, mint amilyen az most, a hitvallásnélküli iskolákban akar lenni. „Ami vállalatunk — ugymond Basedow — se nem katholikus, se nem lutheranus, se nem reformatus. Mi philanthropok és kozmopoliták, — emberszeretők és világpolgárok vagyunk. A gyer-

mekek családi vallása felől gondoskodni fog az illető helybeli lelkész. De a természeti vallásról, mely a bölcsészet főrésze, magunk fogunk ez intézetben gondoskodni.“ Basedow valóban úgy akarta a vallást taníttatni, hogy az ne legyen se keresztyén, se zsidó, se török, se semmi. Diesterweg eleinte csak azt akarta, hogy az iskolákban felekezeti keresztyénség ugyan ne taníttassék, de mindenestre taníttassék a tiszta keresztyénség veleje, vagyis bibliai történetek s az evangyéliomszerénti vallástan. Későbbben azonban megtámadta már magát a kijelentést is, s így az iskolát vallástalanná szerette volna tenni, vagy legfeljebb valami természeti vallásfélét tanítani abban. Raumerrel együtt sokan meg vannak győződve afelől, hogy azok, akik most csak a kátét támadják meg; ha azt legyőzték a bibliára rohannak s nem nyugosznak míg ezt is ki nem lökik az iskolából. Ennélfogva az újabb időkben még a szabadelvű tudósok is, mint pl. Gneist, s a Protestantenverein emberei s azok közt legközelebb Holzman egyenesen azt sürgetik, hogy a népiskolai vallástanítás konfesszionális legyen.

Az olyan vegyes iskolákról, amelyekben a vallástanítás egészen elkülönítettik, a rendes tanító kezéből kivéttetik, azt mondja előadó, hogy azokban a vallástan hatása megbéníttatik, nevelésről szó is alig lehet, nincs egység az iskolai életben stb. A különböző vallásu tanítókról, Dörpfelddel egyezőleg azt mondja, hogy „a tananyagra nézve mindenestre közönyös dolog az, hogy egy izraelita vagy evangélikus tanítsa-e az írást, olvasást, számolást; de az már nem közönyös dolog, hogy vajjon a gyermekek egy valódi keresztyén embert látnak-e az ő tanítójokban avagy nem. A keresztyén hit és vallás, amint az a vallástan, a történelem, az olvasmányok s az imádkozás, éneklés és bibliaolvasás folyamán előjő, csak a tanító személyiségétől nyeri meg a maga teljes hatását. Az evangélikus egyháznak tehát, mindaddig, míg benne élet van, szilárdul kell ragaszkodni nem csak ahoz, hogy a gyermekek a biblia, ének és hitvallás folytán az evangyéliomi tiszta tudományba kellően bevezetessenek, hanem ahoz is, hogy egyéb tantárgyakban, mint pl. történelemben, természetismében, irodalomban, evangélikus keresztyén

nézetek és elvek szerint oktattassanak és pedig oly férfiú által, aki szívvvel, szóval és tettel igaz és hű protestáns keresztyén. E cél, a hitvallás nélküli iskolákban elérve soha, de soha sem lehet.

A harmadik kérdésre, hogy t. i. mi által lett korunkban az iskolaügy fenforgó kérdése égetővé, következő értelemmel felel az előadó. Sok szülék elidegenedtek az egyháztól; a vallástanítás saját iskoláinkban igensok helyütt pusztá gépies magoltatássá aljasult; az iskolaügy csaknem egészen az állam s az egyházi hatóságok monopoliumává tétetett, s a legközelebről érdekeltteknek t. i. a szüléknek az iskolaügyre kellő befolyás nem adatott.

Az utolsó kérdésre pedig, hogy t. i. mivel óvhatjuk meg iskoláink keresztyén jellemét: egyenesen a poroszországi viszonyokra tekintve, azt javallja a többek közt, hogy az iskolai községek mindenütt felekezetek szerint alakuljanak, az ekként megalakult felekezeti községek vagyis gyülekezetek saját autonom iskolai hatósággal birjanak, tanítóikat szabadon választhassák, az iskola vezetésére és felügyeletére befolyással legyenek. Legyenek megyei és kerületi iskolai zsinatok. Kiváló gond fordittassék valódi buzgó vallásos tanítók képzésére, mert a jeles paedagog Thiersch szerint „nem az a baj, hogy kevés a vallástanítás az iskolákban; hanem az a baj, hogy kevés a vallásosság a tanítóokban.“ stb.

Végre pedig mindkét előadó kölcsönös egyetértése folytán végeredményként a következő tétel állították fel:

1. Az iskola főcélja a nevelés; — e cél elérhetése végett minden iskolának egy oly iskolai községre van szüksége, amelynek tagjai, a nevelés legfőbb dolgaira nézve egyetértésben vannak az iskolával. Minthogy pedig etekintetben a vallásos nézet a legfőbb és döntő: ennél fogva, az iskolai község tagjainak egy vallásfelekezethez tartozóknak kell lenniök.

2. A vallástanítás a leglényegesebb képzési és nevelési eszköz. Minthogy pedig ezt csak hitvallás szerint lehet tanítani, s minthogy efelett ennek, a tanítás részeivel s az összes neveléssel együtt ugyanazon szellemtől kell áthatva lennie: ennél fogva cs u-

pán a hitfelekezeti iskola lehet a jó iskola, a paedagogika szabályai szerint.

3. Az iskolaügy eddigi alkotmánya — Poroszországban — sem az iskola említett jellemét nem képes kellőleg megvédeni, sem a családnak, iskolai községnek és egyháznak nem enged ohajtott egységes hatást az iskolára.

4. Avégre hogy ezen védelem és befolyás biztosittassék, szükség szervezni a helyi iskolai községeket, s az iskolai hatóságok számára a kerületi kormányzéknél képviseltetést eszközölni.

A sürgető körülmények követelik, hogy minden — az iskolaügy iránt érdekeltek, az említett cél elérése végett egyesüljenek.

6. Az egyháznak az iskolaügygyel való nagyfontosságú egybekötötése csak akkor lehet valódi és általánosan elősmert, ha az egyházi hatóságok az iskola benső fejlődését is tehetségök szerint előmozdítani igyekeznek.

Im eddig van a két porosz szakember és gyakorlati tanférfiu véleménye. Ne gondolja azonban a tisztelt olvasó, hogy ők, előadott nézetekkel egyedül állanak. Maga Dörpfeld, aki korunk egyik elősmert paedagog tekintélye s ki az említett értekezleten szinte jelenvölt, irodalmi műveiben is leghatározottabban azon nézet mellett áll, hogy neveléstani szempontból egyedül csak a felekezeti iskola lehet helyes. Raumer, Palmer, Bormann nagy tudományu kitünő paedagogok és írók, továbbá a Schmid által szerkesztett nagyszerü neveléstani encyclopaedia írói szintugy, mint a legműveltebb államok többségének törvényhozása egyenesen a felekezeti iskolák mellett állanak.

A mi törvényünkhöz és a mi községi iskoláinkhoz még ezen-
tul kell feltalálni a theoriát és paedagogikát; mert az, eddigelé még nem létezik. Még a Diesterweg tanítványai sem kívánják a vallástant a rendes tanító kezéből kivenni, vagyis az iskolai tanítás és nevelés mezejéről számkivetni, hanem csak kívánnak oly általános bibliai keresztyén vallást, amely minden keresztyén felekezettel közös vólna. Több mint valószínű azonban, hogy az ilyen vallástan is, a gyakorlat mezején, az egyik tankönyviró vagy tanító kezében, lenni fogna katholikussá, a másikéban lutheranussá, a

harmadikében kálvinistává, vagy valami mássá, mert a vallás, ha ugyan élő az, meg nem nyugszik, míg hitvallássá nem lesz.¹

Azon állítás, hogy a mi hazánkban, a tényleges viszonyok miatt, lehetetlen vagy káros dolog volna a törvényhozásnak felekezeti mederben vezetni a népnevelés ügyét, elfogult politikai párt-nézetnek megjárja, de bebizonyítottnak és valónak legkevésbé sem. Előttünk áll a mult, mely azt mutatja, hogy hazánkban a népnevelés ügye csakis felekezeti mederben folyt, s midőn a kormány kísérletet tett a mult században a községi iskolákkal, azok különösen a protestánsoknak sehoggy sem tetszettek. Előttünk van a jelen, mely azt mutatja, hogy a különböző felekezetek és nemzetségek, nem a népiskolai összevisszakevertetésben, hanem az egymásmelletti független létezésben s az állam általi egyenlő pártfoglaltatásban keresnek a békességet és a haza egységének feltételét. Nálunk épen a tényleges viszonyok teszik kikerülhetlenné az iskolaügy felekezeti mederben vezetését!

Miért ne lehetett volna a jelenleg fenálló felekezeti iskolákra nézve nálunk is olyformát mondani, mint pl. a legujabb badeni törvény mond, hogy t. i. a felekezeti iskolák a községi és állami pénztárból rendszeresen és a községiakkal egyenlően segélyeztetnek mindaddig, míg bennök a tanítványok száma 25-nél lejjebb nem száll? Miért lett volna lehetetlen, hogy „a z állam — amint

¹ Legujabban a berlini tanítók egyik tanácskozmánya oly iskola mellett nyilatkozott, amelyben a vallástanításnál a biblia ugyan nem használtatik, hanem egy olyan „tankönyv, amely a legfontosabb bibliai történeteket s alkalmas költészeti s didaktikai darabokat fog tartalmazni az ó és új testamentomból.“ Az eszerénti vallástanítás azonban teljességgel el nem különítettik, vagyis a rendes tanító kezéből ki nem vétetik. A berlini tanítók az ilyen iskolát hitvallásnélkülinek nevezik. Am engedjük meg, hogy valóban az magok közt a protestáns felekezetek közt; de már bizonynyal nem az a zsidókkal, a katolikusokkal, sőt általában a nem protestáns felekezetekkel szemben; mert ami nem hitvallási vagyis hitvallásnélküli, annak minden felekezettel közösnek, mindegyik által elfogadhatónak kellene lenni. Amde a zsidó az új testamentom tartalmát, a római katolikus pedig a traditiók teljes nélkülözését soha el nem fogadja. A rideg türelmetlen hitvallási iskoláról, amelyben a tudományok a hitvallás szolgálivá aláztatnak s amelyet egy igaz protestáns ember sem akarhat, a teljesen hitvallás vagy vallásnélküli iskoláig nagyon sok módosulat és sok csalódás lehet. Ugyanazért semmiire sincs nagyobb szükség mint a tények és fogalmak szigoru megkülönböztetésére e mezőn.

a tiszántuli egyházkerület még 1867-ben véleményezte — védje és gyámolítsa a felekezeti iskolákat; azon községekben pedig, melyekben népiskolák teljességgel nincsenek, vagy csak tengődnek, engedje, sőt kényszerítse a szüléket vallásfelekezet szeréinti szövetségre lépni az iskola megalapítása és fenntartása végett; ahol ezt a felekezeti szövetségek vagyis az egyes gyülekezetek nem képesek megtenni, ott összeállva közös iskolát kötelesek tartani.“ stb. Ez lett volna egyező nem csak a történeti fejlődéssel és tényleges viszonyokkal, hanem amint láttuk a neveléstan elveivel is.

Visszatekintve az előadottakra, im láthatod tisztelt olvasó, hogy szakértő férfiak s vallásukat szerető buzgó protestáns hitfeleink a Rajna mellett, épen olyan elveken nyugvó iskolai szervezetért küzdenek, mint amilyen elveken a mi autonom magyar protestáns iskoláink szervezete áll, amely szervezetet nálunk sokszor vérig üldözötteknél és mindezideig elhagyatottaknál, több mint háromszáz év tapasztalása megbizonyított, jótékonynak és üdvösnek lenni mind a művelődés és szabadság, mind a nemzetiség ügyére. Ha pedig segítségünkre jó a község és az állam, ugy amint jöni tartozik: akkor meg fogja tapasztalni, hogy az autonom felekezeti, — de nem hierarchiai és nem klerikalis iskolák, — amellett hogy a korszerű műveltség s a neveléstan minden kívánatainak teljesen megfelelnek, a haza egységének, szabadságának és a valódi tiszta demokráciának is egészséges és erős alapjai; míg a mi törvényünk és kormányunk szeréinti községi iskolák, ha halva nem születtek volna is, legfelebb a szabadságellenes centralizációnak és bürokráciának tennének némi szolgálatot.

Valóban, akár természetes, akár mesterséggel csinált a keresztényiség elleni azon gyűlölet, amely nálunk is sok elmét megragadott és daemonilag gyötör, és amely vóltaképeni forrása sokaknál a felekezeti iskolák elleni feltétlen és határtalan piszkolódásnak: egy bölcs kormánynak az ily áramlatokkal szemben is, azt kellene tenni, amit a porosz és más kormány többbizben tett, t. i. védni és gyámolítani az életrevaló felekezeti iskolákat s azokban és azok

által a keresztyénséget és a józan növeléstan elveit. Ámde a mi kormányunk, kétségenkívül önmagának s a szolferinói és szadovai sötét napok kinjaitól született politikájának fentartása végett, az alvilági szellemekkel szövetkezett. Acheronta movebat. Itt lehet aztán igazán elmondani : „facilis descensus averni“ etc.

Hát azokra mit mondjunk, akik különösen napi irodalmunk terén, oly igen szeretik zabolátlannal gyalázni a felekezeti iskolákat és azok barátait? Semmi egyebet mint azt, amit a kormányról mondtunk, amelynek ők vagy tényleg vagy reményben vagy egy vagy más módon szolgálatában állanak. Én ugyan részemről, miként kellő történelmi, egyházjogi és növeléstani tanulmányt : úgy önzéstelen igazságszeretetet sem vettem észre egyikben sem, hanem üres sophismát és léha handabandát annál többet. Némelyik pedig, mélyen alatta áll azon pontnak, hogy figyelembe vétethessék.

Mindegy! Ők haladnak a magok útján ; mi a magunkén. Ránk nézve a fenforgó iskolaügy kitűnő mértékben vallásos és lelkiösmeretbeli dolog. Ily nagyfontosságú ügyben megnémulni ott, ahol szólni kellene s a megismert igazságtól csak egy hajszálnyit is tágitani, — a legszentebb érdekek elleni mulasztás, sőt bűn lenne.

Révész Imre.

T Á R C A.

A Gusztáv-Adolf-egylet s alapszabályai.

Az 1632-dik évi november 6-dikának reggelén, sűrű köd borult a német földön a Lützen melletti tájékra. E tájék egyik pontján állott Gusztáv-Adolf a svédek királya mintegy 25,000 főből álló seregével, harcra készen a protestantizmus életéért és szabadságaért, a még soha le nem győzött császári hadvezér Wallenstein ellen, kinek serege több ezer fővel haladta meg a svédekét. Gusztáv-Adolf a köd védelme alatt állította csatarendbe seregét és tartotta a reggeli istenitiszteleket, énekelve a többi közt Luther énekét : Ein' feste Burg ist unser Gott s ama szép harci éneket, melyet Gusztáv-Adolf hattyudalának szoktak nevezni :

Verzage nicht du Häufflein klein,
Obschon die Feinde Willens sein
Dich gänzlich zu verstören etc.

Tizenegy órakor áttört a nap a ködökön. Gusztáv-Adolf lóra ül páncél és sisak nélkül s néhány kegyes buzdító szó után harcra vezeti

seregét. Véres harc kezdődik; a győzelem most ide, majd amoda látszik hajlani. A tájékat újra köd borítja bé, és a nagy király, több sebek után a harcban elesik. Utána a vezérletet Bernhard weimari herceg veszi át; a svédek határtalan hősi elszántsággal harcolnak s a legfényesebb győzelemmel bosszulják meg királyuk halálát.

Bécsben és Münchenben örömnépet ültek a protestantizmus nagy bajnokának halála felett, Madridban pedig még szinpadi előadást is rendeztek, természetesen kárörömből és a protestantizmus elleni gonyból.

A harcnak még valóban több éveken keresztül kellett folynia, s csak 1648-ban jött el az idő, amidőn a weszfáliai béke ünnepélyesen biztosítá a németföldön a lelkiösmeretszabadságát s a protestánsok és katolikusok közötti jogegyenlőséget és viszonyosságot. De ha Gusztáv-Adolf ezen békekötést meg nem érheté is, méltán tartja őt a halás utókor e békekötés által biztosított szabadság egyik kivívójának és a protestantizmus világtörténeti dicsőségű hősi bajnokának.

A király hóltteste csakhamar a lützeni győzelem után Svédországba vitetett; azon helyre pedig, ahol elesett, egyik hű szolgája *Eric hson*, egy nagy követ gördítettett, melynek felirata csak ez vala: **G. A. 1632.**

Két évszázad mulva, azaz 1832-ben fényes ünnepélyvel emlékeztek meg a svédek nagy fejedelmök haláláról; megünnepelték halála napját, az egyszerű emlékkő mellett épen Lützenben is. Ez ünnepélyen több jeles protestáns férfiak valának jelen a németföld különböző tájékairól. Ez alkalommal merült fel azon gondolat, hogy az egyszerű kódarab helyett ércemléket kellene állítani; de az eszme sokaknak nem tetszett; némelyek illetlenülül fen akarták tartani a régi követ; mások iskolát vagy valami eféle intézetet szerettek volna emlékül alapítani; végre Dr. *Groszmann* lipcsei székesegyházi lelkész azon indítványa fogadtatott el, hogy alapittassék a Gusztáv-Adolf nevére és emlékezetére egy olyan egyesület, melynek célja legyen a római katolikusok közt szétszórvá lévő s szükségét szenvedő protestáns gyülekezetek segítése. Vezérlette pedig *Groszmann* ezen gondolatra kiváltképen az, mert tudta, hogy az ausztriai tartományokban, s hozzá legközelebb épen Csehországban is, mily iszonyu elnyomattatás alatt nyögnek a szegény protestánsok.

A *Groszmann* által indítványozott egyesület Lipcsében és Drezdában létrejött és üdvösen működött, 1842-ben pedig egy, a *Zimmermann* által Darmstadtban alapított hasonló célú társulattal egyesült, s 1843-ban azon szervezetet nyerte, mely az alább következő alapszabályokban közölve van.

De létrejött s már 1837. november 6-dikán felállított a lützeni csatamezőn a pompás ércemlék is, melynek hatalmas bóltive alatt s oszlopai között, ott van a földön az eredeti egyszerű emlékkő is. Az ércemlék homlokán ezen felirat áll németül: „Itt esett el Gusztáv-Adolf 1632. nov. 6.“ Másutt a többek közt: „Az a diadalom, mely meggyőzi a világot, nem más mint a mi hitünk.“

A Gusztáv-Adolf-egyesület Bajorországból és az ausztriai tartományokból az illető kormány által darab ideig ki volt tiltva. Poroszországban némi féltékenységgel tekintettek reá, és külön porosz egyesületet akartak alapítani. Majd a theologiai pártok visszálkodásai fenyegették az egyesületet, de ez elvégre is minden akadályokon dicsőséges győzedelmet

vett és jelenleg méltán az európai szárazföld legtekintélyesebb és legjótékonyabb protestáns egyletének tartatik. 1867-ben már 1117 mellék egylet, 270 nőegylet és 10 tanulói egylet csatlakozott hozzá. Segélyezését kiterjeszti nem csak a német földre, hanem mindenütt a föld határain s nem tekint a theologiai pártokra, hanem pl. orthodox és racionalista protestánsokat egyiránt segít.

Hazánkba Magyarországra, Erdélyt most ide nem értve, 1863-ig 150,818 tallért küldött az egylet. Nagyobb összegeket kaptak: Felsőlövő 32,868, — Laaz 13,931, — Eperjes 8594, — Sopron 10,385, — Pozsony 4407, — Losonc 4600 tallért stb. stb. Ott vannak a segélyezettek között Ó-Buda, Bátorkeszi, Csurgó, Farkasd, Mármarosziget, Nagy-Körös, Pápa, Pest, Sáros-Patak, Takta-Kenez, Szeged, Temesvár stb.

Jónak láttuk mindezeket közölni nem csak hálaérzetből s a nevezett egylet tekintélye és nagyszerű jótékonyága iránti tisztelet által indítva; hanem azért is, mert alkalmunk volt tapasztalni, hogy különösen magyar református ifju lelkészeink, megfuthatták ugy, és pedig mint kitünő tanulók a theologiai pályát, hogy csak némi parányi ismertetést is nyertek volna a Gusztáv-Adolf egyletről. Legközelebről pedig azért láttuk jónak hű fordításban s egész terjedelemben közölni tájékozás végett az alapszabályokat, mert a tiszántuli egyházkerület kebelében, mostanában forog szóban, egy már, darab idő óta fenálló s meglehetősen alap-pal bíró s e g e l y e l e t szervezetének célszerű módosítása.

Hasonló célból közöljük alább, a magyarhoni egyetemes evangé-
liumi gymmintézet alapszabályait is.

De lássuk tehát legelőbb is a Gusztáv-Adolf-egylet szervezetét.

A Gusztáv-Adolf-egylet alapszabályai.

1. §. A Gusztáv-Adolf alapítvány evangélikus egyletének mivólta és célja. A Gusztáv-Adolf alapítvány evangélikus egylete, az evangéliumi protestáns egyház oly tagjainak társulata, akik szívökre veszik azon testvéreik szükölködését, kik az egyházi élet fentartásának eszközeivel nem bírván, azon veszélyben forognak, hogy az egyházra nézve elveszzenek. Az egylet tehát, megemlékezve amaz apostoli szóatról, Gal. VI. 10: „tégyünk jól mindenekkel, de kiváltképen a mi hitünknek sorsosaival“ : azon célt tűzte maga elébe, hogy az említett hitsorsosok szükségén, mind a német földön, mind azon kívül, amennyiben azok, saját hazájokban elegendő segélyt nem nyerhetnek, minden erővel segítsen.

2. §. Az egylet munkássága kiterjed a lutherán, a reformált, az egyesült vagy uniált s általában az oly gyülekezetekre is, amelyek, az evangéliumi egyházzal való egyezésöket elfogadhatólag behízonnyítják.

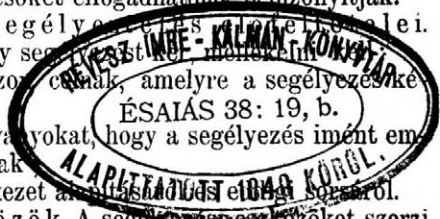
3. §. Az egylet általi segélyezés feltételei. Minden oly folyamodványhoz, amely segélyezésre irányul, a következők a feltételei.

1) határozott kimutatását azon szükölködésnek, amelyre a segélyezésre kéretik ;

2) arról való hiteles bizonyítványokat, hogy a segélyezés imént említett feltételei is valóban megvannak ;

3) történelmi leírást a gyülekezet általános szükölködéséről.

4. §. Segélyezési eszközök. A segélyezés eszközeit szerzi

az egylet részint tőkepénzének évi kamatjaiból, részint egészen tetszés szerinti mennyiségű s ajándékozás, hagyomány, vagy templomi adakozás útján gyűlt pénzzadományokból.

5. §. A Gusztáv-Adolf alapítvány evangélikus egyletének alkata. A rendesen adakozó tagok egyeteme társulatokká egyesül, ilyenek a mellék, a segéd és a főegyletek. Minden egyes társulatoknak vagy egyleteknek közös kormányzási központja, a központi főhatóság, melynek állandó székhelye Lipcsében van.

6. §. A különleges vagy egyes egyleteknek az egyetemes egylethez való csatlakozása. Minden oly egylet, amely az egyetemes egyletbe felvétetni akar, köteles ezen szándékát a központi hatóságnak s ennek útján azon főegyletnek, amelyhez csatlakozik tüstént bejelenteni, magát ezen alapszabályok megtartására kötelezni s a központi főhatósághoz évenként pénzzadományt küldeni be. Minden egyletnek szabadságában áll, saját belső szervezetét közelebbről meghatározni; alapszabályainak másolatát azonban, a központi főhatósághoz be kell küldenie.

7. §. Egyleti hatóságok. Minden egylet választson magának egy saját hatóságot, s választásának eredményét a központi főhatósághoz, illetőleg a főegyletbe jelentsen be. Az egyes egyleti hatóságok tartják fen a központi főhatósággal az egybeköttetést, küldik be ennek, a hozzájuk benyújtott segélyezési folyamodványokat, s évenként augusztus 15-dikéig, mint legkésőbbi határidőig működéseikről és tapasztalataikról jelentést tesznek.

8. §. Főegyletek. Minden államban vagy nagyobb országban s tartományban kell lenni egy főegyletnek, melyhez az ottani többi egyletek, mint mellékágak csatlakozzanak.

9. §. Mellékegyletek. A főegyleteken kívüli minden többi egyletek, a központi főhatósággal azon főegylet útján állanak egybeköttetésben, amelyhez mint mellék- vagy segédegyletek csatlakoztak s czál-tal képviselteknek a főgyűléseken is (24. §.). Különös körülmények között azonban, nevezetesen ha valamely főegyletbe való csatlakozásuk nehézséggel jár, közvetlen egybeköttetésbe is léphetnek a központi főhatósággal.

10. §. A főegyleti hatóságok viszonya az egyetemes egylethez. Minden főegyletnek joga van magát a főgyűléseken (24. 26. §.) kellő igazolvánnyal ellátott küldöttek által képviseltetni; — ezen küldöttek, az egyetemes egylet minden tagjai közül szabadon választathatnak. Az ilyen követek számának meghatározása az állami és egyházi földrajzi felosztások alapján, s nagyobb országoknál az illető ország protestáns lakosainak összes számára való tekintettel történik. Azt, hogy eszerént, menyí képviselő esik az egyes egyletekre: az A. alatti melléklet mutatja ki. (Ez itt elmarad.)

11. §. Az évenként bevett összegekkel való rendelkezés vagy eljárás. Az egylet mindenféle bevételei három egyenlő részre osztatnak.

Az első egyharmadrésszel minden egylet közvetlenül maga rendelkezhetik szabadon.

A második harmadrészt legkelebb augusztus 15-dikéig beküldi a központi hatósághoz, annak mindenesetre meghatározásával együtt, hogy az hova fordittassék; — ez azonban mind a német, mind a külföldön

csupán a nem protestáns vidékeken lévő helyek javára fordíthatók. Az egylet az ilyen összeget, a központi hatóság iratának kíséretében, maga is elküldheti az illető gyülekezethez.

Az utolsó harmadrész, a nevezett határidőig a központi hatósághoz küldetik be, a beküldő akaratja szerint vagy tőkésítés, vagy a központi hatóság tetszése szerint tüsténti valahova fordítás végett.

Minden végrendeleti hagyaték a központi hatósághoz beküldendő és a tőkealaphoz csatolandó, ha a végrendelező másként nem intézkedett. Az ily végrendeleti hagyatékok az egylet főkönyvében a tesztátor neve alatt s a beküldő egylet megnevezése mellett vezetettnek. Mindazon feltételeket, amelyek alatt valamely ajándék vagy hagyomány adatik, hiven meg kell tartani, haugyan azok a Gusztáv-Adolf alapítvány evangyéliomi egyletének alapelveivel, rendtartásával és szabályaival nem ellenkeznek.

12. §. Az egytetemes egylet tőkevagyon. A Gusztáv-Adolf-egylet tőkevagyon. A Gusztáv-Adolf-egylet tőkevagyon. A Gusztáv-Adolf-egylet tőkevagyon áll:

a) a mostanig fenálló Gusztáv-Adolf alapítvány tőkéjéből, amelyet, az 1834-diki szabályok szerint, a maga teljes épségében folyvást fen kell tartani, és másként soha sem, mint csupán ama szabályok szószerénti értelmében használni; — ezen tőke azonban, azon a napon, amelyen a Gusztáv-Adolf-egylet központi hatósága életbe lép, magának az egyletnek tulajdonává válik;

b) a 11. §-ban említett adalékokból, vagy járulékokból.

A tőkevagyonnak csak évi kamatai költhetők el. Maga a tőke biztos hypothékákra vagy állampapírokra vagy ezekkel egyenlő értékű ingóságokra kamatra kiadandó s az illető okmányok a lipcsei városi tanácsnál teendők le.

13. §. A központi hatóság választása. Az összes főegyletek képviselői, az egytetemes gyűléseken (24. §.) szavazattöbbséggel választják a központi hatóságot, mely 24 tagból áll. Ha valamely megválasztott egyén a választást el nem fogadja, az aki a szavazatok számára nézve utána következik, megválasztottnak tekintetik.

24. §. A központi hatóság bels szervezete. A központi hatóság saját kebeléből választ egy elnököt, egy jegyzőt, aki egyszersmind levéltárnok is, egy pénztárnokot, és ezek közül mindegyikhez két-két helyettest; ezeknek mind olyanoknak kell lenni, akiknek főtartózkodási helyök Lipcse. A többi 15 tagot már, nem szabad Lipcséből választani.

15. §. A központi hatóság kiegészítése. A tagok egyharmadrésze minden évben kilép, és e kilépők, a hivatalnokok kivételével, csak három év múlva választhatók ismét meg. A kilépők a két első ízben sorsvetés által határozatnak meg, későbbben pedig a szolgálati idő szerint. Ha valamely tag meghal, vagy rendkívüli ok miatt kilép, annak helyét a központi hatóság tölti be, de csak a közelebbi egytetemes gyűlésig; — az ily ideiglenes választás eredménye a főegyleteknek tudtára adandó. A központi főhatóság teljes kiegészítéséig annak létező tagjai, tisztöket folytatni kötelesek.

16. §. A központi főhatóság helyzete. A központi főhatóság képviseli az egyletet a külső dolgokban vagy kihatólag, minden tekintetben s intézi az általános belügyeket. Ennélfogva elfogadja az

összes egyesület ügyére vonatkozó iratokat, azokra végzést hoz, az összes egyesület évi jövedelmeit beveszi s a főegyleteket kellő tudósításokkal ellátja. Különös sürgetős esetekre fel van hatalmazva a saját felelősségére s a következő főgyűlés utólagos jóváhagyásának fentartása mellett, minden szükséges intézkedést megtenni, nevezetesen a főgyűlést is összehívni.

17. §. **Központi levéltár.** A fontos iratok megóvása végett központi levéltár alapítandó.

18. §. **Központi pénztár.** A központi főhatóság kormányozza a központi pénztárt is; ő gondoskodik ennél fogva legjobb belátása szerint a tőkevagyonnak a 12. §-ban említett elhelyezéséről s az erre vonatkozó okmányok letételéről, amelyek csak a központi hatóság elnökének, titkárának és pénztárnokának teljhatalmu rendelkezésére vehetők ki. A központi hatóság rendelkezik a tőkevagyon évi kamatjának hova fordításáról, valamint a 11. §-ban említett harmadrésnek is, a nem protestáns tájékokon lévő protestáns gyülekezetek javára fordításáról. Az egyesületek által beküldött pénzeket (11. §.) rendeltetése helyére elküldi. A többi beküldött pénzekről, melyekfelől az illető egyesület október 15-dikéig nem rendelkezik, a központi hatóság rendelkezik. Minden évi november 15-dikén be kell zárnia számadását, melynek helyben hagyása a főgyűlésnek tartatik fenn.

19. §. **A központi főhatóság tárgyalásai.** Minden évenyedben, sőt ha kell, többször is, üléseket tart, melyre a külső tagok is, a tanácskozási tárgyak előleges közlése mellett idejében meghívandók; ezeknek azonban jogukban áll, szavazatukat írásban is beadhatni. Érvényes határozatok hozatala végett legalább 15 szavazó közötti többség kívántatik; szavazatok egyenlősége esetében az elnök szavazata dönt. Oly esetekben, midőn a határozás halaszthatatlan, magok a Lipcsében lakó tagok is érvényes végzést hozhatnak; erről azonban a külső tagokat, az indokok tüzetes közlése mellett, tüstént értesíteni kell. A 16. §-ban említett rendkívüli esethez azonban, minden tag szavazása megkívántatik. Minden ülésről jegyzőkönyvet kell vezetni, és ezt, a főegyletek előjáróinak azon kívánatára előterjeszteni.

20. §. **A segélykérési folyamodványok megvizsgálása.** A segélykérés végett beérkezett folyamodványok megvizsgálására a központi hatóság, saját kebeléből egy küldöttséget választ. A folyamodványok sorozatát, azok tartalmának kivonatával és az említett vizsgáló küldöttségnek azokra adott véleményével együtt, július 15-dikéig minden főegyletnek el kell küldeni, avégre, hogy ezek használhassák azokat az ő általok gyűjtött pénz feletti rendelkezésnél. (11. §.)

21. §. **Főgyűlések hirdetése.** A központi főhatóság tiszte végre, a főgyűlések idejét és helyét kihirdetni s a főegyletek előjáróit képviselők küldésére felszólítani.

22. §. **A hivatalok díjjalan viselése.** Minden tag díj nélkül folytatja hivatalát, s csupán kikerülhetetlen készpénzbeli kiadásaiért térítetnek meg; pénztári hivatalt azonban, szükség esetében, díjazás mellett is lehet állítani.

23. §. **Kormányzási év.** A kormányzási év november 6-kával, mint Gusztáv-Adolf halálának napjával kezdődik. A központi főhatóság ezen a napon terjeszti be számadását s az összes egyesület tapasztalásáról jelentését; mindkettőt azonban nyomtatásban is közre kell bocsátani.

24. §. Főgyűlések. Legalább minden három évben kell egy főgyűlést tartani, Németország más-más tájékain; e gyűlés tagjai a főgyűletek és a központi főhatóság küldöttei. (16. 28. §.) E gyűlésen a központi főhatóság egyik küldötte kezdi meg az ügyvezetést, nevezetesen, mindjárt kezdetben főgyűlési elnök választását és a netalán szükséges értesítéseket. A központi főhatóság többi tagjainak joguk van az egyletek küldötteinek tanácskozásainál és határozásainál jelen lenni. Magokat a tárgyalásokat istenitisztelest s az összes egylet általános ügyei feletti tanácskozás előzi meg, mely a központi főhatóság jelentéstételével kezdetik meg s melyen az összes egylet minden tagja jelenlehet.

25. §. A küldöttek igazolása. A központi főhatóság küldötte azon egylet elnöke előtt igazolja magát, amelynek területén az akkori főgyűlés tartatik; minden egyéb küldöttek pedig, a központi főhatóság küldötte előtt igazolják magukat.

26. §. A küldöttek szavazati joga. Minden küldöttnak csak egy szavazata van rendszerént; azonban saját főgyűletének többi szavazatát is birhatja, akár összesen, akár részben; ha pedig ezen ő saját egyletétől csak egy szavazat adatott neki által: akkor, más egyletektől nyert megbízás folytán, még két külön szavazatot birhat.

27. §. Tárgyalási mód. A végzések vagy határozatok szavazattöbbséggel hozatnak. Választásoknál általános szavazattöbbségre van szükség; ha azonban ezt, kétszeri szavazás után is elérni nem lehetne: a viszonylagos szavazattöbbség dönt. Szavazatok egyenlőségénél az elnök szavazata dönt. Mindenféle tárgyalásokról és végzésekről jegyzőkönyvet kell vezetni, s a végzések azon egyletekre nézve is kötelezők, amelyek egy képviselőt sem küldöttek.

28. §. A főgyűlések ügye. A küldöttek következő tárgyak felett tanácskoznak és határoznak:

1) minden egyleti hatóságoknak, az összes egylet céljaira vonatkozó működése, nevezetesen a központi hatóság működése felett; ennek számadását helybenhagyják, ezt megelőzőleg azonban meghallgatják a három évenként választott számvivőknek a számadásról vizsgálati jelentését;

2) a központi hatóság tagjainak választása felett;

3) valamely egyletnek főgyűletül elősmerése felett;

4) a beadott indítványok, nevezetesen az alapszabályok változtatása felett;

5) a következő főgyűlés ideje és helye felett.

A központi hatóság és a számvivők választásánál, a központi hatóság küldöttének nincs szavazata.

29. §. Az alapszabályok megváltoztatása. Változtatást az alapszabályokon csak a főgyűlés általános szavazattöbbsége tehet, de csak akkor, ha a változtatásra vonatkozó indítvány az előbbi főgyűlésre beadott és ha azt, a szavazók kétharmadrésze tárgyalás alá veendőnek nyilvánította. Az alapszabályokon változtató végzés kihirdetéséhez a központi hatóságnak a legfőbb államhatóság beleegyezését kell megnyernie. A kihirdetés után minden egyes egyletnek szabadságában áll a szükséges intézkedéseket foganatba venni.

30. §. A Gusztáv-Adolf alapítvány régi alakzatának megszűnése. Az 1843-dik évi november 6-dikán, a Gusztáv-Adolf alapítvány eddig igazgatott főgyűlete, amely ezelőtt a központi

hatóság teendőit végezte, az ügyek vezetését, a levéltárt és az összes egyleti vagyont átadja az 1843. szeptember 22-dikén Majnai Frankfurtban tartott főgyűlés által választott központi hatóságnak. Ezen naptól fogva a dresdai és lipcsei főegyletek és azok mellékági feloszlattnak és az új egylethez csatlakoznak.

Igy alapított meg Isten segédelmével elvégre szilárdul a Gusztáv-Adolf-egylet. És a főgyűlés, amelyen ez történt, ezért hálákat adott az Istennek.

Szabad legyen a Gusztáv-Adolf-egyet bővebb megismerhetése végett, ezuttal a következő műveket ajánlani a tisztelt olvasó figyelmébe :

Zimmermann. Der Gustav-Adolf-Verein. Ein Wort von ihm und für ihn. Darmstadt und Leipzig. Zernin. 1867. — 8-adrét. VIII. 281+112 lap. 203 a szövegbe nyomott igenszép fametszvényvel, amelyek legnagyobb része a Gusztáv-Adolf-egylet segélyével épített templomok rajzát mutatja. — Ára 1 frt 30 kr. Aki egyszerre 25 példányt vesz, annak egy példány csak 1 frt 25 krba számittatik. Igenjeles, tanulságos könyv.

Zimmermann. Tabea, oder die Frauenvereine des evangelischen Vereins der Gustav-Adolf-Stiftung. Damstadt und Leipzig. Zernin. 8-rét 119 lap.

Jahrbuch für Freunde des Gustav-Adolf-Vereins. Leipzig. Weber. 1864-től 1867-ig négy kötet jelent meg; egy-egy 200—250 lapnyi terjedelemmel 8-adrétben. Ezen évkönyvek nem csupán az egylet ügyeit tárgyalják, hanem általában az érdekes tudósításokat hoznak különböző országok egyházi és iskolai állapotáról.

A magyarhoni egyetemes evangéliomi gyámintézet alapszabályai.

I. A gyámintézet célja.

1. Az egyetemes ág. hitv. evangy. gyámintézet célja: már létező egyházaink s tanintézeteink fölségelése, s ahol kívántatik, ujaknak felállítása; s e célt a hivek kényszerítése nélkül, egyedül a keresztyén szeretet önkénytes áldozatai által kívánja létesíteni.

E kettős elvet következő módon kívánja életbeléptetni :

a) A gyámintézet csak egyházakat s tanintézeteket gyámolít; de személyre szóló adományokat nem osztogat.

b) Az egyházakat is tűzkár esetében csak akkor gyámolítja, ha épületeik biztosítva voltak.

c) Azon egyházak szükségsein pedig, melyeket gyámolításra méltóknak itél, alaposan kíván segíteni, azaz : a segélyezést mindaddig folytatja, míg oly állapotba nem helyezi, hogy a további segélyt nélkülözhessek.

II. A gyámintézet szervezete.

2. A gyámintézet, szorosan egyházi intézet. Mint ilyen az egyházzal szervei viszonyban áll, s az egyházkormány fokozatai szerént: helyi esperességi, kerületi és egyetemes; s habár minden fokozaton, az alap-

szabályok értelmében, önállólag kezeli ügyeit, fokozata szerént, a helyi, esperességi, kerületi és egyetemes egyházhatóságok felügyelete alatt áll, s az illető, egyházgyűlésnek egész működése eredményéről, jegyzőkönyvének felterjesztése által, évenként beszámol.

3. Minden ág. hitv. evangy. gyülekezet kebelében, mely a jelen alapszabályokat elfogadja, helyi gyámintézet alakulhat, mely magát ügykezelésére nézve a helyi körülményekhez képest önállólag szervezi.

4. Minden esperességben alakulhat ez alapszabályok értelmében esperességi gyámintézet, mely belsőszervezetére nézve szinte a helyi viszonyokhoz képest önállólag intézkedik.

5. Kerületi gyámintézetekké alakulnak az egyházkerület kebelében létező esperességi gyámintézetek. A kerületi gyámintézet bizottmánya áll: egyházi és világi elnökből, jegyzőből, pénztárnokból és bizottmányi tagokból. A kerületi gyámintézet közgyűléseit a bizottmányi tagokon kívül a körébe tartozó esperességi gyámintézetek küldöttei képezik.

6. Egyemes gyámintézetté alakul a magyarországi ág. hitv. evang. egyház egyeteme. Ügyeit egyházi és világi elnökből, jegyzőből, pénztárnokból és külön bizottmányi tagokból álló központi bizottmány kezeli. Az egyetemes gyámintézeti közgyűlésnek tagjai a nevezett tisztviselőkön kívül a kerületi gyámintézetek tagjai és küldöttei.

7. A kerületi és központi bizottmányok elnökeit és tagjait az esperességek, a többi tisztviselőket pedig magok e bizottmányok, akár saját körükből, akár azon kívül választják.

8. A hivatali személyzet minden fokon, — kivéve az egyetemes gyámintézeti közgyűlés jegyzőjét, ki esetről esetre külön neveztetik ki, három évre választatik, de ezen idő elteltével újra megválasztható.

9. A tagok kétfélék u. m. alapítók és adakozók. Alapító tag az, ki legalább 100 frtnyi alapítványt tesz, mely az egyetemenél folytonosan az ő neve alatt elkülönítve kezeltetik; a adakozó tag pedig, ki bármi összeggel járul a gyámintézet gyarapításához.

III. A gyámintézet működése.

10. A helyi gyámintézet teendői:

a) Főadata lévén minél több alapító és adakozó tagot szerezni, e célra nem csak általános fölhívást intéz az egyház tagjaihoz, hanem az esketési, keresztelési, confirmátiói stb. alkalmakat is fölhasználja.

b) Évenként legalább egyszer házanként gyűjtést rendez, a hiveket a körülményekhez képest akár készpénzbeli, akár készpénzzé könnyen fordítható természetménybeli adakozásra szólítván föl.

c) Évenként a helyi körülményekhez képest alkalmas napon offer-tóriummal egybekötött gyámintézeti istentiszteletet tart.

d) A pénztárt évenként megvizsgálván, a jövedelem $\frac{1}{4}$ részéről szükölködő egyházak javára rendelkezik, s azoknak a fölajánlott összeget, ha 10 frtnál nem kevesebb, közvetlenül is elküldheti, vagy az esperességhez utasítja. Ha pedig e jogával élni nem akar, az egész jövedelmet a felsőbb gyámintézetek szabad rendelkezésére bocsátja, minden esetben tartozván intézkedéséről az esperességi gyámintézetnek jelentést tenni.

11. Az esperességi gyámintézet teendői:

a) Az egyházakat helyi (s ezekkel rokon női és iskolai) gyámintézetek alakítására buzdítja.

b) A számadást évenként megvizsgálja.

c) Amennyire lehet, offertóriummal egybekötött gyámintézeti istentisztelettel nyitja meg gyűlését, s ezen a jövedelem azon részéről, melyről intézkedni föl van jogosítva, rendelkezik; a kerülettől és egyetemtől segílyt kérő egyháznak folyamodványait véleményező hátrattal ellátja. Jegyzőkönyvét a helyi gyámintézetek közt körözteti.

d) A befolyt jövedelem $\frac{1}{3}$ -áról szükölködő egyházak javára önállólag rendelkezik, s azoknak a följánlott összeget, ha 20 frtnál nem kevesebb, közvetlenül is elküldheti, különben a kerületi gyámintézethez utasítja. Ha pedig e jogával élni nem akar, az egész jövedelmet a felsőbb gyámintézetek rendelkezésére bocsátja, minden esetben tartozván intézkedéséről a gyámintézethez jelentést tenni.

12. A kerületi gyámintézet teendői:

a) Körlevelei által felszólítja az egyházmegyéket gyámintézetek alapítására s gyámintézeti egyéb intézkedésekre.

b) Bizottmánya által a számadást és pénztárt évenként megvizsgálattja, s az eredményről jelentést tétet a közgyűlésnek. Ugyanaz által véleményt készített a beérkezett folyamodásokról, s indokolt segélyezési tervet nyujtat be a közgyűlésnek.

c) Rendesen offertóriummal egybekötött istentisztelettel nyitja meg a közgyűlést, melyben a bizottmány által beadott segélyezési tervet tárgyalja, a segélyezendő egyházak sorrendét, valamint a segély mennyiségét is véglegesen megalapítja; azon egyházak folyamodványait pedig, melyeket kiváló segedelemre méltóknak itél, kellő ajánlással az egytetemes gyámintézethez teszi át. Jegyzőkönyve az esperességi gyámintézet utján köröztetik.

d) A befolyt jövedelem feléről szükölködő egyházak javára szabadon intézkedik, s azoknak a megszavazott összeget, ha 30 frtnál nem kevesebb, közvetlenül el is küldheti, különben az egytetemes gyámintézethez utasítja. Ha pedig e jogával élni nem akar, az egész jövedelmet az egytetemes gyámintézet szabad rendelkezésére bocsátja, minden esetben köteles lévén az egytetemes gyámintézethez jelentését beküldeni, valamint évi működéséről a kerületi gyűlésnek jelentést tenni.

13. Az egytetemes gyámintézet teendői:

a) A központi bizottmány által folytonos összeköttetésben áll a kerületi gyámintézetekkel, s ezekkel a gyámintézet ügyének fölvirágzására közreműködik.

b) A befolyó összegeket, valamint a tőkéket biztos helyen kamatoztatja.

c) Működésének mozzanatait hirdalok és külön nyomtatványok utján számadásának nyilvántartása, és buzdítás végett közli.

d) Bizottmánya által az egytetemes gyámintézet pénztárát s számadását évenként megvizsgálattván, az eredményről a közgyűlésnek jelentést tétet, valamint a kerületi gyámintézetek ajánlásainak lelkiesmeretes tekintetbevételével indokolt segélyezési tervet készített, melyet a közgyűlés alapít meg véglegesen.

e) Minden évben egyszer az ország más-más vidékén gyámintézeti közgyűlést rendez, mely adakozásra buzdító s offertóriummal összekötött istentisztelettel nyitattik meg. A szónok kinevezéséről alkalmazkodva,

mindenkor a gyűlés helyének nyelvvéhez, melyet a többség beszél, intézkedik.

f) Külföldi hasoncélú egyletek közgyűléseire követeket nevez, és az oda küldendő adományok mennyiségét meghatározza.

g) Évi működéséről kimerítő kimutatást és számadást bocsát közre, melyet a kerületi gyámintézetek útján köröztet.

h) Az egyetemes gyűlésnek az egész évi működéséről sommás jelentést tesz.

IV. A segélyosztás módja.

14. A segélypénzek kétfélék u. m. szabad rendelkezésre és meghatározott célokra adottak. Az egyetemesen kívül minden gyámintézet a pénztárába befolyt segélypénzek bizonyos része fölött rendelkezési joggal bír, a többit a legközelebbi felsőbb gyámintézethez utasítja.

15. A helyi gyámintézetek jövedelmök $\frac{1}{4}$, az esperességek $\frac{1}{3}$ részéről, a kerületiek feléről, az egyetemes a hozzá szabad rendelkezésre beküldött egész összegről s a tőke kamatairól rendelkezik.

16. A helyi gyámintézetek csak 10 frtot, az esperességek 20 frtot, a kerületiek 30 frtot megütő vagy meghaladó összegeket küldhetnek el közvetlenül a segélyezni kívánt egyházakhoz, ellenkező esetben tartoznak azokat a legközelebbi felsőbb gyámintézethez küldeni. De a segélyezett egyházak nevei s a küldött összegek első esetben is bejelentendők, hogy az évi kimutatásba felvétethessenek.

17. Hogy a szükséggel küzdő egyházakat minél nagyobb mérvben lehessen gyámolítani, a gyámintézet nem csak közvetlenül, hanem közvetve is igyekszik segíteni azáltal, hogy az egyetemes gyámintézeti közgyűlés a nm. m. kir. helytartótanács útján személyes segélygyűjtésre engedélyt nyert folyamodó egyházak közül egyet minden kerületből kiszemelvén, azt a helyi, esperességi és kerületi gyámintézeteknek hathatósan ajánlja.

18. A segélyben részesített egyházak a gyámintézetek által nyert adományok hováfördítéséről az egyetemes gyámintézethez pontos számadást nyújtani, valamint az egyetemes gyámintézeti gyűlés által ajánlottak gyűjtésök eredményét bemutatni tartoznak.

V. Tőkésítés.

19. Rendszeresen csak az egyetemes gyámintézet tőkésít; de mivel a hagyományokat vagy külön föltételhez kötött alapítványokat gátolni nem lehet, megengedtetik, hogy e föltételhez kötött hagyományok és alapítványok a kerületi gyámintézetenél is tőkésíthetessenek. Mely esetben, a kamatokból az ezen alapszabályok szerint a kerület szabad rendelkezésére eső résznek fele, tőkésítés végett az egyetemes gyámintézethez beszolgáltatandó.

20. Az egyetemes gyámintézet kamatjövedelméből minél több, legalább 400 frtos szeretetadományok alkotandók.

21. Ezen alapszabályok az egyház egyetem szentesítésének hozzájárulásával véglegesen érvényeseknek nyilvánítatnak, s csupán az egyetemes gyámintézet közgyűlésében, akkor is csak a kerületi, esperességi és helyi gyámintézetek tudtával és befolyásával s az egyetemes gyűlés belegeyezésével módosíthatók.

Egyházi krónika.

Németország. Halálos büntetés. Vegyesházások reversálisa. Vallásszabadság. Izraelita szövetség. A közelebbi időkben több állam törvényhozótestületében s emellett az irodalmi téren s politikai és egyházi körökben is igen élénk vitatás tárgya volt azon kérdés, hogy vajjon eltöröltessék-e a halálos büntetés avagy ne? Az északi német szövetség gyűlésében mult május 24-kén dönt el e dolog s 127 szó 119 ellen fentartotta a halálos büntetést, de leginkább csak a gyilkosokra alkalmazandónak ítélte azt. Bajorországban 76 szó 67 ellenében tartotta fen a halálos büntetést; Hollandiában azonban, 5 napig tartott igenélénk vita után, amelynek folyamán némelyek eredeti nyelven is idézték az ó szövetségi szentiratokat, eltöröltetett az, de itt is csak 48 szóval 30 ellenében s még hátra van a felsőház vitája. — Poroszországban a weszfáliai és sziléziai tartományi zsinatok azt határozták, hogy amely protestáns apa reversálist ad arról, hogy gyermekeit római katolikus hitben neveli, az semiféle egyházi tisztre nem választathatik, sőt szavazási képességgel sem bír; tehát se nem választó, se nem választható. A württembergi országgyűlés március 15-dikén oly törvényt alkotott, mely új vallásos társulatok keletkezését minden előleges bejelentés nélkül megengedi, de azt megkívánja, hogy az új felekezet tanai és rendtartásai által az erkölcsiség törvényei s a nyilvános jogrend meg ne sértessenek. Ugyanezen országgyűlésen egy róm. katolikus kanonok azon indítványa, hogy szabad lehessen jövőre új szerzetesrendeket alapítani, csaknem egyhangulag visszautasított; — amit sokan nem tartanak következetességnék. A jelen év elején Lipcsében több tekintélyes izraeliták egy oly szövetség alapítását kezdték meg, amely mellözve a tisztán vallási kérdéseket és pártérdekeket, különösen az iskolaügyet, a szegények ápolását és más eféle ügyeket venne egységes vezetés alá és pedig több államokra tekintve.

Franciaország. Vallási párttusák a reformátusok közt. Említettük volt annak idejében, hogy egy bizonyos egyházi viszályos ügyben, a francia államtanács, maga részéről azon elvet mondotta ki, hogy a reformált egyház konzisztóriumainak, vagyis ott, egyházmegyei tanácsainak jogukban áll megfosztani az egyházi választási jogtól azokat, akik az ugynevezett apostoli hitforma tartalmát nem hiszik. Ezt némelyek a legnagyobb türelmetlenségnek, zsarnokságnak, üldözésnek, elnyomatásnak stb. tekintik; több egyházmegyei tanács pedig, egyszerűen elfogadta az elvet; így nevezetesen a párizsi is, amely az ügy feletti bővebb véleményadás végett egy bizottságot nevezett ki. E bizottság véleményének veleje az, hogy az egyházmegyei tanácsnak, miután zsinat nincs, jogában áll a választási jog gyakorlatához feltételeket kötni. Ily feltételek: a szentírás isteni tekintélyének elismerése a hit dolgában; továbbá elismerése azon természetfeletti tények valódiságának, amelyek a három nagy ünnep alapjait szolgálják s az apostoli hitvallás által megerősítettnek. Mostanában tartatván a francia református lelkészek országos értekezlete is, ez igenélénk és tüzetes, de békés szellemű megvitatás után egyenesen a párizsi bizottság véleményéhez csatlakozott, képtelenségnek tartván azt, hogy valaki választói jogot

követeljen magának oly társadalomban, amelynek létalapelvét elveti. Egyszersmind azonban kifejezte ezen értekezlet egyetemes zsinat tartása iránti ohajtását is, s evégett a szükséges lépések meg is tétettek. A franciaországi ref. egyház mindenestre nagy válságnak néz eléje.

Nagy-Britannia. Kolostorok kérdése, skót zsinatok. Angliának világos törvénye van, mely a zárdák állítását stb. határozottan megtiltja. A közelebbi évtizedek alatt azonban, bizonyos hatalmak és érdekek amugy ügyesen igensikeresen működtek oda, hogy Angliában nem csak a katolikus lelkek száma, hanem épen a zárdák is kitünőleg megszaporodtak. Az angol azonban nagy barátja lévén a vallásszabadságnak, csendesesen türte az egészet, mignem a mult áprilban *Newdegatje* parlamenti tag s buzgó hazafi egy indítványt tett, hogy a zárdák száma, növekedése, jelleme stb. rendszeresen vizsgáltsák meg. Az indítvány két szótöbbséggel elfogadtatott, s lön iszonyu izgatás a katolikus izraelben. A petíziók özönnel mennek a parlament nyakára, s egymásután jelennek meg az apácáktól a cikkek, melyekben rajzolják, hogy mily nagy boldogság s valódi paradicsomi élet van a zárdákban; mi szükség tehát azokat vizsgálni. Az ügy, mely folytonos izgatottságban tartja az angol közvéleményt és sajtót, még bevégezve nincs. — Jelen évben is, miként rendszerént szokás, május első felében tartották a skót reformált egyház különböző ágazatai az ő zsinataikat. A skót reformátusok a hitvallásra s az istenitisztelet alapelveire nézve teljes egyetértésben vannak, de nagy az eltérés közöttök az állam és egyház közötti viszonyra s különösen azon viszonyra nézve, hogy elfogadható-e az állam általi javadalmaztatás s fentartartandó-e a patronátus? Ezen kérdések felett anyra pártokra, vagyis külön szervezett egyházakra szakadtak, hogy vannak egyes kis falvak, amelyekben 2—3 református lelkész is van, holott alig vólnának képesek nagy erőfeszítés nélkül egynél többet elartani. Most is tanakodtak tehát az egyesülés felett és elvileg mindnyájan helyeslik az egyesülés eszméjét és ohajtják annak testté lételét. A szabad egyház igenszámos férfiai például nem csak elfogadnák, de követelnék az állam általi rendszeres segélyeztetést, természetesen az egyház függetlenségének megóvásával; viszont az állami egyház szabadulni szeretne a patronátus nyügeitől, de azért a javadalmaztatást fenakarná tartani. Leginkább a jelenlegi viszonyok és mulékony szempontok azok, amelyek az egyesülést gátolják, s hihető, hogy nem sok idő mulva el fog jöni az ohajtott óra. A zsinatok alkalmával jelenvölt Edinburgban a világhírü nagy szónok, londoni baptista — különben kálvinista predikátor *Spurgeon* is s egy nagy egyházi népgyűlésen erőlyesen ajánlotta a skót reformátusoknak az egyesülést. — E zsinatok alkalmával is kitünő jelei mutatkoztak a skótok magasztos vallásos buzgalmának s például annak, hogy az egyes gyülekezetek is mily élénken érdekellettevek érzik magukat a legmagasabb egyházi kérdések által. Jövő évre moderátorul, azaz zsinati elnökül *Dr. Wilson* választatott el, aki Indiákról, 41 évi sikeres missziói pályájáról most tért haza. Ez is méltán egyik jelentőségül vehető annak, mily hő barátja a skót reformált egyház a krisztusi vagy ő s keresztyén eszméknek, amelyek közül kétségen kívül egyik az evangyéliomnak pogányok közötti terjesztése is.

Svédország. Vallásszabadság. A svédeknél ezideig mindenféle államhivatalokat egyedül csak a lutherán államegyházhoz tartozó

egyének viselhetek; egy legújabb törvény által e korlát meg van szüntetve, amenyiben a többi keresztyén hitfelekezethez tartozók, sőt zsidók is viselhetnek némely hivatalokat; de az államtanács tagjai folyvást csak lutheránok lehetnek.

Oroszország. A vallásszabadság a finneknél. Templomok Moszkauban. Csalhatatlan zsidó pap. A jelen julius hó elsejével lépett életbe a finneknél egy oly új törvény, amely szerént a lutherán egyházból kilépők nem vesztek el többé polgári jogokat s nem kötelesek valamely más egyházhoz sem csatlakozni elmulhatatlanul; államhivatalokat azonban nem viselhetnek s jogilag érvényes házasságot sem köthetnek. Moszkauban jelenleg 389 templom van s heten kívül mind görögkeleti; van két lutheránus, két katolikus, egy református stb. — Omsk-ban egy hires Hillel nevű rabbi, ki magát Maimonides utódjaul adja ki, szerencsét próbált s magát csalhatatlannak nyilvánította s ezideig még jól szolgált neki a szerencse, mert több zsidóktól helyeslő és üdvözlő iratot nyert. Ezek sem akarnak tehát elmaradni a világtól.

Északamérika. Érvénytelen végrendelet istentagadók javára. A mormonok megfenyítettnek. Amérikában teljes tökéletes vallás és vallásszabadság lévén, vannak társulatok a hitetlenség és istentagadás ápolása és terjesztése végett. Nem régen egy Levi Nia nevű egyén összes vagyonát, végrendeletileg az istentagadók társulatának hagyta. Az illetékes philadelphiai törvényszék azonban, ezen végrendeletet érvénytelennek nyilvánította és pedig a következő okon: „a hitetlenség nem csak a hittől és reménytől, de a munkás felebaráti szeretettől is elvonja az embert. Ha államtörvényeink nem védik is a keresztyénséget, mégis a népesség többségének vallása az, s annak lealacsonyítása által bárki is a közbéke elleni bünt követ el. Erre alkalmat adni azonban, csak anyi lenne, mint pl. egy oly csarnokot emelni, amelynek rendeltetése az lenne, hogy abban az istentagadók a vallási, politikai és társadalmi kérdéseket nyilvánosan vitassák. Ámde egy ilyen csarnok merő büntfészek s ifjakra és leányokra nézve előkészítő iskola lenne a legmélyebb erkölcsi elaljasulásra és az akasztófára“ stb. Általában nem kell hinni egy percre sem, hogy az északamérikai törvényhozás és igazságkiszolgáltatás vallástalan vagy éppen erkölcstelen volna. Az egyházi élet mezején pedig, kitünő vallásosság uralkodik. Magában a reformált egyház kebelében pl. legújabb tudósítások szerént az egyházi fegyelem épen úgy gyakorlatban van, mint nálunk évtizedekkel czelött volt, s a heidelbergi káté mint iskolai és vallási kézikönyv teljes érvényben és tiszteletben áll. — A képviselőház 94 szóval 32 ellenében elfogadta azon törvényt, melynélfogva a polygamiában élők elvesztik a polgári jogot s pénzre és fogságra büntettetnek. A köztársaság elnöke fel van hatalmazva szükség esetében fegyveres erőt is használni. A mormonok azonban, mint írják, fegyveres ellentállásra készülnek.

Római zsinat. A szentszék politikája Antonelli szerént. Ha a hírek nem csálnak, mire e sorok világot látnak, a pápa csalhatatlanságának dogmája csakugyan ki lesz mondva, és . . . a dicsőges ellenzéki érsekek, püspökök, kormányok, diplomaták, tudósok, írók stb. elhallgatnak és aludni mennek. Egyébiránt meg is mondotta Antonelli a francia, osztrák és más nótákra adott ügyes válaszában, hogy

kár olyan nagy lármát csinálni s aggodalmat és félelmet mutatni, mert a pápa, elméletben ugyan nem enged semmit sem; de gyakorlatban már sokat engedhet, ha a csalhatatlanság ki fog is mondatni; mert hiszen neki joga van különös indultumok és konkordatuumok által, az arra méltó népeknek és kormányoknak, kegyelem útján megengedni azt, amit különben elkárhoztatott stb.

Iskolaügyi krónika.

Az egyetemes német tanítóegylet jelenévi nagygyűlése. A német földön többrendbeli tanítói és tanári egyletek vannak. Az, amely az említett nevet viseli, s melynek célja volna a népiskolák virágzásának előmozdítása s a különböző tartományok és felekezetek német tanítói közötti testvéri kapocs fentartása, ezelőtt több mint husz évvel alapított. Működése azonban néha-néha megszakadt, némely államokból pedig mint épen Poroszországból és Ausztriából is egy ideig, politikai érdekek miatt ki volt tiltva az egylet. A porosz kormány azonban, már 1860-ban megszüntette a tilalmat; a közelebbi években pedig az osztrák kormány is kezdett az egylettel rokonszenvezni, úgy hogy még képviselőket is küldött annak nagygyűléseire. Az ily nagygyűlés, mely már 19-dik, jelen évben Bécsben tartatott június 7—10 napjain s mintegy ötezer tanító vett benne részt. A vendéglátás a bécsiek részéről kezdetben nem épen szíves volt. Első napon a tanítóképezdékek ügyét tárgyalták s azon nézetben állapodtak meg, hogy a képezdéket nagy városokba kell tenni, a bentlakást megszüntetni, s a tanítónak oly magasztos művészi és mindenféle képeztetést adni, hogy a szülék mellett mint „elki orvos és antropologic képzett tanácsadó állhasson.“ Másod napon a vallástanítás ügyét tárgyalták és abban állapodtak meg, hogy a vallástanítás rendezését és kivitelét egészen a tanítókra kell bízni; ezen tantárgy anyagjainak kiválasztásánál és kezelésénél egyedül a növeléstan elveire kell tekinteni; — ahol ezt kivinni nem lehet, ott a vallástanításnak az iskolából teljes kizáratása látszik helyesnek. — Harmadik napon a női kérdést vagyis a tanító nők emancipáltatását tárgyalták. Ez alkalommal Szántó (?) Izabella nevű német tanítónőnek szemérmetlen eszméin sokan megbotránkoztak. Ő nevezetesen az ellen debakált, hogy miért nem mennek a tanítónők férjhez. „Természeti akadályokat hoznak fel — ugymond. Hiszen egészséges nőre nézve az egész dolog 10—12 napig tart. Kicsoda az, aki enyi ideig náthás ne lett volna“ stb. stb. — Ezen egyletnek — amely korántsem képviseli a német tanítók véleményének többségét — romboló iránya s bombászt és frázis imádása ellen legközelebb bécsi lapok is felszólaltak; a berlini „Neue evang. Kirchenzeitung“ pedig igenerősen megtámadja azt; sőt megtámadja még a Protestanten-Verein szolgálatában álló „Protestant. Kirchenzeitung“ is, s a bécsi gyűlésen a vallástanításra vonatkozólag kimondott elveket, határozottan elvetendőnek nyilvánítja. Valóban Németországban is megesik, hogy az ilyen elemi iskolai tanítóegyletek, nem fogják fel a tanító egyszerű, de igenfontos és szép rendeltetését, s nem maradnak saját körükben, hanem az ábrándok téreire tesznek szükségtelen kicsapongásokat; néha-néha pedig a birodalmak s az összes társadalom törvényhozási és kormányzási bölcseségének székébe helyezkednek.

Németföld. Az újabb nyelvek az egyetemeken. Közvizsgák Münchenben. Lelkészek mint iskolai előjárók M.-Frankfurtban. Általános a panasz, hogy a német egyetemekben az újabb nyelvek tanítása igentökéletlenül megy. Ennek oka az, hogy az illető tanárok vagy inkább nyelvmesterek nem bírnak kellő tudományos és tanítási képességgel; hogy az általok írott tankönyvek is igen rozszak, s hogy a kormányok sem sokat gondolnak az ügygyel. Nemrégén egy kérelem intéztetett a porosz miniszteriumhoz aziránt, hogy a bonni egyetemen állíttassék egy francia nyelv-tanár, mert már évek óta nincs. A kérelmet pártolták a tanárok is; de a miniszter azt felelte: non possumus. — A darmstadti allg. Schulzeitung írja, hogy a müncheni tanács, mely nem sokkal ezelőtt az iskolai jutalmakat, igen helyesen, eltörölte, most már a paedagógikai esztelenség pontjára sűjvedve eltörölte a nyilvános iskolai vizsgákat is. — M. Frankfurtban az új iskolai rendtartás szerént a lelkészek ki vóltak zárva az iskolai előjáróság kebeléből. Emiatt azonban a nép anyira felzudult, hogy az illetők kényszerítve érezték magukat mindegyik felekezet kebeléből egy-egy lelkészt behívni az iskolai tanácsba, és pedig azon jogosultsággal, hogy vétojoggal éljen, mihelyest saját felekezetének jogait veszélyeztetve látja. — Nézetünk szerént a lelkész, csak azért, mert lelkész nem szükség hogy előjárója vagy felügyelője legyen az iskolának; legyen ilyen az, aki legképesebb reá; — de viszont a lelkészt csak azért mert lelkész, kizárni az iskolai előjáróságból stb. a legvilágosabb esztelenség és igazságtalanság.

Nagy-Britannia. Nagy izgatottság. Katonatisztek képeztetése. A törvényterv, melyet a minap mi is részletesen ismertetünk, mindezeideig sem nyert végleges megállapítást, de az izgatottság az iskolaügyben igennagy, amelyet leginkább a vallási kérdések feletti forrongásnak lehet tulajdonítani. A jezsuiták által vezetett római zsinat, majd a kolostorok kérdése, s általában a pápaság mostani tulzásai anyira megharagíták az angolokat, hogy néinelyek közülök csak azért sem barátjai jelenleg a felekezeti iskoláknak, mert a r. katolikusok is azok mellett állanak. — A hires államférfi, az öreg Russell azt javallja, hogy a vallástanítási vagy bibliai óra mindennap az első legyen s a kisebbségben lévő felekezet gyermekei ne kényszeríttessenek ezen jelen lenni. Ezt pártolja Gladston is. Gróf Shaftesbury egy nagy népgyűlésen azt nyilváníta, hogy a bibliának az iskolákból kizárása valóságos nemzeti gyalázat és szűgyen lenne az angol népre nézve, s hogy azon hitvallásnélküli vagyis vóltaképen pogány iskolával, melyet a nevelésügyi liga akar, az angol nép s épen maga a munkás osztály is egyáltalában nem rokonszenvez. A kisebb felekezetek saját önfentartásuk érdekében vagyis az anglikánoktól félelemből s a római katolikusok iránti ellenszenvből nem szeretnék ha az állami iskolák felekezetszeréntiek lennének. Az anglikánok a fenálló iskolák állami gyámolittatását sürgették. A skót szabad egyház is jogegyenlőséget és viszonyosságot követel minden iskola számára, s a vallástanítás kérdésének eldöntését, a helyi hatóságokra szeretné bízati. Az angol első házban, a mult ápril hóban igen élénk vita folyt afelett, hogy a leendő katonatiszteknek kiválóan római és hellen remekirodalmi képeztetést adjanak-e vagy reálirányut? A miniszter mindkét érdeknek eleget szeretne tenni.

Franciaország. Protestáns iskolák társulati gyámolitása; protestáns képezde stb. A protestáns elemi oktatás ügyének előmozdítása végett alapított s már 40 év óta fenálló társulatnak mult évi bevétele 112,368, — kiadása pedig 109,408 frank volt. A társulat minden évben rendezni szokott Párizsban egy bazárt, vagyis legnagyobb részben ajándék utján gyűlt különbözőféle tárgyak eladását; — ez legközelebb több mint 31 ezer frankot hozott be. Különbféle adakozások s hagyományokból pedig 75 ezer frankot kapott a társulat. Igenszép bevétel, de azért mégis csak szükön elég a fenforgó szükségek fedezésére. Ezen társulat már igenszámos elemi iskolákat és másnemű tanintézeteket alapított és tart fen; ezek között egy tanítóképezdét is Párizs mellett Courbevoisban. Ezen képezdében a mult évben 32 tanuló volt; összesen pedig már 324 tanuló vétetett fel bele. Tantárgyak ezek: vallás, növeléstan, szépirás, felolvasás és előadás, francia nyelvtan, számtan, könyvvezetés, geometria, algebra, progressiók, logarithmok; trigonometria elemei, földmérés, nivellirozás, linearis és ornamentalis rajzolás, földrajz, kosmographia, ének, khémia és physica elemei. Ezek azonban csak a multhatlanul szükséges tantárgyak. Az állami képezdében van még állat-, növény- és ásványtan is stb. Jegyezzük meg még, hogy a francia képezdébe 4—5 évi elemi iskolából is felvétetnek a növendékek s a tanpálya 3 év. Az említett társulat tart fen ugyancsak Párizs mellett női tanítóképezdét s Párizsban egy kiseddóvó nőket képző intézetet is. — Ne feledjük, hogy az említett társulat által fentartott autonom protestáns felekezeti iskolákon kívül maga az állami is tart fen protestáns képezdét és számos elemi iskolákat; mihelyt ugyanis valamely községben elegendő számú protestáns gyermekek vannak: azok számára köteles a község külön iskolát nyitni.

Olaszország. Az állam meg akar szökni az iskolaügytől. Iskolázás Florenzben. A modern olasz állam, illetőleg államkormány is egész bürokrát hatalommal körmei közé ragadta s néhány év alatt össze is marcangolta s ruinirozta az iskolaügyet. Most már látván, hogy teljességgel nem bírja az állam pénztára a felvállalt terhet, a felsőbb elemi iskolákat egyenesen a községek nyakába akarja vetni; az egyetemeken pedig minden olyan tanszéket meg akar szüntetni, amelynek fakultásában a tanulók száma legalább nyolcszorta nem több a tanárok számánál; minek következése az lenne, hogy az orvosi és jogi tudományokon kívül semmi egyebet nem tanítanak az olasz egyetemeken! — Florenzben 500 évvel ezelőtt 90 ezer lélek népesség mellett 11 ezer volt az alsóbb iskolai tanulók száma. Jelenleg a népesség épen kétanyi; de a tanulók száma 9 ezer sincs. Ezelőtt nem sokkal is azonl, még sokkal rosszabbul állottak a dolgok.

Svédország. Felekezeti iskolák. A svéd országgyűlésen nem sokkal ezelőtt egy kapitány azt indítványozta, hogy az elemi iskolákban a vallástanítás egészen különöztessék el, vétessék ki a tanítók kezéből, bizattassék a papokra stb. Ezen indítvány azonban tárgyalás alá sem vétetett, hanem mindjárt első tekintetre a leghatározottabban visszavetett és pedig azon okon, mert ezen indítvány elfogadása által maga az összes tanítás ügye igen sokat fogna szenvedni s különösen a tanítók tekintélye süjyedni fogna, minthogy nem lennének többé nevelői is, hanem pusztán csak tanítói a gyermekeknek.

Hollandia. A halhatatlanság hite el van tiltva a községi iskolákban. A Neue evang. Kirchenzeitung egyik közelebbi száma említi, hogy Hollandiában, egy a legujabb időkben kiadott miniszteri rendelet azt parancsolja, hogy a községi vagy állami iskolák rendszeres tanítói a halhatatlanság hitét az ő tanításaik folytán említeni vagy ajánlani ne merészeljék, Kérlelhetetlenül következik ez a hollandiai és magyar községi iskolák fogalmából és rendszeréből. Ahol konfessziónak, hitvallásnak nincs helye, ott elébbutóbb el kell tiltani mind azt, ami hitre és vallásra tartozik. Így kell eltiltani a halhatatlanság hitét is, mely oly sok nemes tettnek s magasztos erényeknek szülője volt eddig, melyet vallottak nemcsak a római és görög bölcselek, hanem általában mindazon népek, melyek csak parányi mértékben is megkóstolták a műveltséget. Azt mondja Shackespeare valahol, hogy „késztette erősebb bármely erényünk, ha azt táplálja hitünk s reményünk.“ Hollandiában azonban mint már említém, anyiban türehetőbb az állapot, hogy ott nincs tankötelezettség; ott az állam nem kényszeríti a szülőket, hogy gyermekeiket iskoláztassák. Adja Isten, hogy a magyar községi iskolák soha ne sűjdedjenek azon pontra, melyre a hollandiak immár sűjdedtek.

Iskolaiügyi értesítés a dunamelléki reformált egyházkerület kebeléből.

Pest, 1870. Jun. vége.

A folyó 1870-dik év valószínűleg korszakalkotó lesz, ha nem is az egész hazai protestáns egyház, de legalább a dunamelléki ref. egyházkerület iskolai életében, mert egyházaink a múlt év második felében nyilatkozván iskoláik meg- vagy nemtartása iránt, csakis ez évben lehetett legelőször szó egyházmegyeileg és egyházkerületileg az iránt: „quid nunc faciendum?“

Az ugyanis bizonyos, hogy iskoláink a mostani apparatussal nem bocsátkozhatnak diadalommal kecsegtető harcba, pedig a harc immár meg van kezdve a versenyre bocsátott iskolarendszerek által, melyek mind anyiféle uton akarják az egyént boldogítani.

Iskoláink illetően helyzetében különös figyelemmel kísértem egyházkerületünkben a folyó év első felében fölmerült s tudomásomra jutott iskolaügyi mozzanatokot. A mi történt nem sok, de kezdetnek elég, arra minden bizonynyal méltó, hogy a hazai protestáns közönség tudomásul vegye és sorainnak csakis ez a célja. Vegyük azért rendre.

I. Tanító-egylet.

A pesti evang. reform. egyházmegyei tanító-egylet ez évi május 11-kén tartott közgyűlésének főbb tárgyai ezek voltak:

1. Az elnök, megnyitó beszédében szemlét tartva a múlt évnek egy-letünket közelebről érdeklő eseményei fölött, kiemelte, hogy

a. múlt évi közgyűlésünk kérésére a n. t. egyházmegye minden iskolának megküldötte nyomtatott jegyzőkönyvének egyegy példányát.

b. Ugyancsak múlt évi azon kérésünket azonban: „állítson a n. t. „egyházmegye iskolái élére a jelenleg létező husz felügyelő helyett

„egyetlen szakavatott iskolafelügyelőt“ tavaly nem találta teljesíthetőnek.

c. M a d a s K á r o l y egyházmegyei tanácsbíró s iskolaválasztmányi elnök ur kegyeskedett tanítói gyámintézetünknek ö t s z á z forintot adományozni.

d. A főt. egyházkerület egy bizottságot nevezett ki mult évi közgyűlése alkalmával, hogy ez adjon véleményt :

„miként lehetne a tanítók özvegyeiről és árváiról gondoskodni?“

e. A mult évi pünköszt után a d a b a s i i s k o l a j á r á s tanítóival értekezett.

f. A n. m. oktatásügyi miniszter ur kegyessége és a főt. superintendens ur közbenjárása következtében egyesületünk gyámintézeti pénztára ö t s z á z forint állami segélyben részesült.

Ime! mondá az elnök, néhány csepp balzsam a tanító egyéniségének véremésztő h á r o m sebére, t. i. a s z e g é n y s é g, s z o l g a s á g és k é p e z e t l e n s é g sebeire.

2. A jegyzőkönyv olvasást követte a megújított a l a p s z a b á l y t e r v e z e t felolvasása. Általában azt egészen elfogadta az egylet úgy, amint e folyóirat m á j u s i fűzetében közölve van,*) csakis három módosítvánnyal jobbitottunk rajta, t. i.

a. A 3. §.-nak a rendes tagokra vonatkozó része következő toldalékot kapott :

„Azonban az egylet ez idő szerinti rendes tagjai, mint az egylet s „kivált a gyámintézeti pénztár megalapítói, ezen egyházmegye kebeléből „történhető kilépések esetében is fenntarthatják tagsági jogukat, természetesen azon kikötéssel, hogy fizetési köteleességeiket évről-évre pontosan teljesítik.“

b. A 15. §. c. pontja eként van módosítva :

„A mindkétmű árvák életkoruk tizenhatodik esztendejének „végeig.

c. A 16. §.-ban meghatározott évi rendes bevételek kiosztása eként van szabályozva :

Az évi rendes bevételnek pedig

a. csak e g y h a r m a d a osztandó ki azon esetben, ha a segélyre jogosult családok száma nem haladja meg a n é g y e t.

e. K é t h a r m a d a osztandó ki azon esetben, ha a segélyezendő felek száma négynél több ugyan, de nem haladja meg a n y o l c a t.

c. Ha pedig n y o l c n á l t ö b b tanító után lesznek segélyre jogosult felek, azon esetben kiosztandó az egész évi rendes bevétel.

3. Mivel mind az egyházkerület, mind az egyetem e s t a n ü g y i b i z o t t s á g jegyzőkönyvei a tanítókat is illető fontos dolgokat tartalmaznak : egyletünk felkéri a n. t. egyházmegyét, mindkétrendbeli jegyzőkönyvnek a tanítók, illetőleg az iskolák számára is leendő kieszközlésére.

4. Egy évi tapasztalat méginkább meggyőzvéen egyletünket afelől, hogy iskolaügyünk kellő fejlődése csaknem lehetetlen s z a k a v a t o t t

*) A májusi fűzetben két sajtóhiba van, t. i. az 1. §.-ban e szó után „képességének“ betendő : „emelése.“ — A 15. §. b. pontjában pedig e szó után : „egylet“ betendő : „iránt.“

iskolafelügyelő nélkül, — mert egyházmegyénk m. e. h a r m i n c iskolájának jelenleg is h u s z (t. i. az öt körlelkészet mindenikében külön-külön két papi, egy világi és egy tanítói) felügyelője van; az állami tanfelügyelő pedig velünk szemközt a főfelügyelet gyakorlásánál tovább nem megy, az egyházmegyei, szakavatott iskolafelügyelőre vonatkozott múlt évi kérelmünket ismét megújítjuk a n. t. egyházmegye előtt.

Sőt egyházkerületünk összes iskoláira kiterjedő, egyetlen szakavatott isk.felügyelő felállítását is szükségesnek látók s ennek a maga helyén indítványba hozatalára is kérni fogjuk a n. t. egyházmegyét, ugy lévén meggyőződve, hogy valamint az egyházmegyei iskolafelügyelő k ö z o k t a t á s i ügyekben jobbkeze lehetne a n. t. esperes urnak, azonképen az egyházkerületi iskolafelügyelő is a főt. superintendens urnak.

5. Mind a n. m. közoktatásügyi miniszter urnak, mind pedig M a d a s Károly tanácsbíró és népiskolaválasztmányi elnök urnak a vett adományokért köszönő levelet határozott az egylet.

6. Pénztárvizsgálat is volt s eredménye azon tudat, hogy gyámin-tézeti pénztárunk 4784 frt. 97 kr., azaz: négyezerhét száznyolcvan h á r o m forint és kilencvenhét krajcár.

7. Az ezer frt. kegyadomány által képes lett egyletünk mind a kilenc özvegyének eddigi nyolc forint évi segélypénzét már e folyó éven kezdve fejenkint tizenöt forintra emelni.

Megjegyzem, hogy a mostan segílyt élvező kilenc özvegy még azon régi időből való, mikor egyegy tanító igen csekély összeget fizetvén a pénztárba, a tőke is csekély lehetett, s ehhez volt szabva eddig javadalmuk is.

8. Az öt iskolajárás részére öt példány Prot. egyh. és iskolai lapot s ugyananyi Magyar prot. egyh. és isk. Figyelmezőt rendelt meg az egylet.

9. Egyházmegyei közgyűlésre menendő képviselőinket is megválasztottuk, ugyanezekre bizván a jegyzőkönyv hitelesítését is.

10. Volt ugyan bejelentve két értekezés is, de az időből kifogytunk,

II. Egyházmegye.

A pesti ev. ref. egyházmegye május 17-dikén és 18-kán tartotta közgyűlését.

Ezt megelőzőleg 16-kán az egyházmegye tanügyi bizottsága tartott ülést, melyben egyebek között iskoláink felügyeleti baja és ennek gyógyszeresze is élénk vita tárgya vol.

A tanügyi bizottság szokás szerint megtévén jelentését az egyházmegyére, indítványainak egyike épen az i s k o l a f e l ű g y e l e t r e vonatkozott, mondván :

„Állitson a n. t. egyházmegye iskolái élére az eddigi körlelkészek „helyett egyetlen, szakavatott iskolafelügyelőt.

A tanítóegylet folyamodványilag ugyanezt kérte. Hosszas vita után — mely közben csakis egyetlen világi tanácsbíró ur nem ismerte el a szakavatott iskolafelügyelőség célszerűségét még csak elvben sem, mert, amint mondá, annak majd fizetnünk kell, pedig a sok fizetést már nem bírjuk — a jegyzőkönyv szavai szerint ebben történt megállapodás :

1. „Elvben helyesli és pártolja a közgyűlés az eddigi öt körlelkész

„helyett egy mérsékelt tiszteletdíjjal ellátandó, szakértő tanfelügyelő állítását; nem csak, hanem ennél tovább menve, helyesli még Jordán István t. bíró által indítványozott, egy olyatén ambulans szakértő tanítónak állítását is, ki az újabb tanítási módszerrel ismeretlen régebb tanítóknak gyakorlati tanácsok s utasításokat adna; minthogy azonban az iskola-ügy a legközelebb tartandó egyh. kerületi gyűlésen is a tanácskozás egyik legfontosabb tárgyát fogja képezni, Török Pál superintendentens ur indítványára abban állapotott meg a közgyűlés, miszerint az egyöntetű intézkedés szempontjából, minden e tárgyban tett s helyeselt indítványok használat végett az egyh. kerületi tanügyi bizottsághoz áttétetnek, ennek felterjesztése alapján létesülendő egyh. kerületi megállapodás fogván majd az iskoláügyre nézve nálunk is zsinórmértékül és szabályul szolgálni.“

2. A tanító egyesület alapszabályait megerősítette némi módosítással, t. i.

A tanácskozás első napján az alapszabályok egy bizottság kezei közé jutottak vélemény adás végett. Másnap a bizottság véleményes jelentésében aggodalmát fejezte ki, kivált egyik t. i. a 18 §. iránt, mely így szól:

„Mivel a nevelés szabadságát ez idő szerént egyedül a szabad egyház által hisszük legalaposabban biztosíthatónak: örömmel nyilváníttja egyesületünk, hogy bár mennyire hiányosak is jelenleg iskolai intézményeink, még sincs szándékunkban az iskolát egyházunktól elszakítani. Ebből kifolyólag stb.“

az okozván leginkább a fennakadást a bizottsági tiszteletes előadó ur szerint, hogy „de hát a tanítónak van joga és hatalma arra, hogy az iskolát az egyháztól elszakítani akarhassa?“

Hasztalan volt a tanító-egyesület egyik képviselőjének azon felvilágosítása, hogy ez a pont a nemcsak nálunk, hanem egész Európában egymással tusakodó három iskola rendszer, t. i. a papuralmi, hivatalnokuralmi és szabad iskolarendszerek közül egész, névszerint a szabad vagy protestans iskolarendszer mellett egyenes színvallomás a tanítók részéről, s pedig azért, mert régebbi alapszabályainkban világos nyomai vannak az egyházmegye és tanítóegyesület között e miatt kifejtett kellemetlenségeknek; s már a szabályok visszautasítása felé kezdett hajolni többek nézete, midőn a tanító egyesület elnöke, kijelentvén, hogy ő, ismervé az egyesület nézetét, s ebből kifolyólag megeléven győződve az aggodalom alaptalansága felől, bátran meri kockáztatni azon ajánlatot: igtasson a n. t. egyházmegye bármilyen jogbiztosító pontot a szóban forgó helyébe, mert az egyesület bizonyosan elfogadja, csak hogy alapszabályai meglegyenek erősítve. Ez ajánlat folytán született aztán az e folyóiratban is megjelent alapszabály-tervezet 18 és 19. §. helyébe igtatott e következő pont:

18. §. „A tanító egyesület egyedül a felekezeti iskolák tanítóiból alakulván, a felekezet egyházi törvényei, hatóságai és felsőbbbségei az egyesület törvényeit, hatóságait és felsőbbbségeit is képezvén, ebből folyólag stb.“

Az alapszabályok sorsának vitatása alkalmával, m. e. záradékul, ugyanazon világi tanácsbíró ur, a ki még csak elvileg sem ismerte el a szakértő iskolafelügyelő célszerűbbséget még a következő nyilatkozatot is tette:

„Megmondtam annak idejében, hogy ne engedjünk a tanítóknak

semmi jogot egyházmegyei gyűlésen, mert lám immár vitatkoznak velünk, sőt még szavaznak is.“

Minden bizonynyal figyelemre méltó szavak.

A tanító-egylet azon kérelmét illetőleg, hogy t. i. az egyházkerület és egyetem tanügyi bizottság jegyzőkönyveit az iskolák is kapják meg külön, így szól az egyházmegye jegyzőkönyve:

„Miután nevezett jegyzőkönyvek minden egyház részére rendszeresen megküldetnek, utasítatnak a tanító urak, hogy azokat használat végett az egyes egyházi levéltárakból az illető lelkészek által mindenkor „kivehetik.“

4. Hát az az egyházkerületi szakértő iskolafelügyelőség eszméje hol veszett az éji homályban? Igazad van t. olvasó, ez elmaradt, de nem veszett el. Jó lesz annak még egy kissé várni, majd csak sikerülend létjogosultságát bebizonyítani tán még azok előtt is, akik jelenben, meglehet, éppen szánakozó mosolylyal fogadták az eszmét.

III. Egyházkerületi tanári gyámegylet.

Talán e lapok olvasói közül is fognak némelyek arra emlékezni, hogy egyh. kerületünk tanárai 1867 vége felé tanári gyámegyletet alakítottak. Célja már címében ki van fejezve. Ez egylet tartotta képviselői gyűlést június 12-kén délelőtt. Tárgyai ezek voltak:

1. Az igazgató bizottság számot adott egy évi működéséről, s különösen a pénztári számadás örvendetes eredménye azon tényállás tudata, hogy pénzünk 7491 frt. és 4 kr.

2. Miután a nagy-kőrösi ref. egyházközség is, mint iskolatartó közönség, a bemutatott jegyzőkönyvi kivonat szerint, belé egyezett, hogy iskolája növendékei is fizessék az egyleti alapszabályok szerint rájuk eső u. n. tandij-pótlékot: az egyleti képviselő testület is felhatalmazta igazgató bizottságát, hogy a mult 1869. év végén meghalt Weis János nagy-kőrösi tanár özvegyének járó évi rendes segély-összegét — jelenleg 300 frt — még ez éven kezdve folyóvá tegye.

3. Minthogy a kun-szent-miklósi egyházközség, mint iskolatartó közönség, csak erkölcsi kötelesség gyanánt hirdette ki iskolájában a tandij-pótlék fizetést, — ámbár a tanulók így is elég pontosan fizetnek — de mivel az egyesület csakis erkölcsi kötelezettséggel szemben, — számokban kifejezett fizetési kötelezettséget nem vállalhat semmiféle testület tanárai érdekében, a nevezett egyház-községnek oly értelmű megkeresését határozta el a képviselő testület:

Sziveskedjék alapszabályaink kötelező erejének életbeléptetését iskolájában elrendelni.

4. Közlebről elhalt Nyirádi Sámuel kecskeméti tanárt a halál éppen egyleti taggá lehetségére irányzott lépései közben érvén utól, szigorúan véve nem illetné ugyan az özvegyet semmi javadalom az egylet részéről, s ezt az özvegy folyamodványában maga is elismeri, de a képviselő testület a szeretet elvéből indulva ki, egyszermindenkorra mégis megszavazott száz forintot a folyamodott özvegy számára.

5. Alapszabály — módosítás végett rendkívüli közgyűlés lesz évi június 30-dikán Kecskeméten.

6. Testületi közebed zárta be az egyesületi működést, s hogy az

idő komorsága dacára is a városliget egyik vendéglőjében jól találták magukat az egymást ugyanis csak ritkán látható kartársak, az természetes dolog.

IV. Egyházkerület.

Egyházkerületünk június 11-től kezdve nyolc napon át folytatta tanácskozásait, sőt, ha a közgyűlést megelőzőtt napokra esett papvizsgálatot, meg a tanügyi bizottság tanácskozásait veszszük, még ennél is több időt vett igénybe. Én azonban csak is iskolaügyre vonatkozó kiálólóbb mozzanatokra szoritkozom.

a) Az elemi iskola.

Az egyházkerületi tanügyi bizottság előterjesztése azon szomorító eredményt mutatta, hogy iskolai statisztikánk megdöbentőleg hiányos, ami nem is lehetett másképen az egyházmegyei jegyzőkönyvek illetén pontjai következtében: a. b. c. körlelkészek nem küldöttek jelentést, elanyira, hogy maga főt. püspök ur kényszerítve érezte magát annak kijelentésére, hogy adataink a körlelkészek keletkezte óta ennyire hiányosak még egyszer sem voltak.

Ekkora iskolafelügyeleti bajjal szemközt természetes, hogy a tanügyi bizottság is ajánlólag terjesztette az egyházkerület elébe a pesti egyházmegye iskolafelügyelőségi javaslatát.

Egyháziak és világiak részéről egyiránt nyilvánult, ritka érdekelt-séggel folytatott igazán beható tanácskozás után, a következő határozat született:

„Egyházkerületünk a kebelében lévő felekezeti iskolái felett ezen-„tulra is a körlelkészek, esperesek és egyházmegyék által gyakorolja a„felügyeletet, oly megjegyzéssel azonban, hogy ahol ezen módja a fel-„ügyeletnek nem vihető célszerűen keresztül, ott az egyházmegye gon-„doskodják más felügyeleti módról.“

Az elemi iskolákra vonatkozik a tanügyi bizottságnak még egy másik javaslata is, hogy t. i. a tanítók saját képviselőik által legyenek részesei az egyházmegyei közgyűlésnek.

Tanácskozás folytán kiderült, hogy a pesti egyházmegyében négy képviselő által, a felsőbaranyaiban pedig személyenként tagjai a tanítók már jelenleg is az egyházmegyének, s ilyen előzmények után, tekintve mindenkifölött korunk nevelésügyi követelményeit, természetes, hogy a következő, indítvány-alakban az egyházmegyékhez kiküldött határozat egyetemes helyeslésre talált:

„Egyházkerületünk mindegyik egyházmegyéjében az azon megye„kebelében lévő felekezeti iskolák tanítóinak legalább **két**, általuk szabadon választott képviselője az egyházmegyei közgyűlések rendes tag-„jaiként tekintetnek, s mint ilyenek a közigazgatásra vonatkozó minden„tanácskozásokban szólás- és szavazatjoggal bírnak, fentartatván azon-„ban teljes épségben az egyházmegyei törvényszékeknek eddigi szerke-„zete és jogköre.“

b) A középtanoda.

Ennek az intézménynek nem volt az idei közgyűlésen ugy szólvá, semmi szerencséje.

Két javaslata volt t. i. a tanügyi bizottságnak leginkább a középtanodákra vonatkozva, s mindkettő megbukott.

Egyikben az volt javasolva, hogy a tán 1860-ban keletkezett, s a középtanodáknak (t. i. az érettségi vizsgálat-tartókra jogosítottaknak) az egyházkerületen leendő képviseltetését rendelő szabálypon t nem épen világos volta miatt keletkezett bajok elhárítása céljából állapítsa meg az egyházkerület, hogy a küldendő iskolai képviselő mindenkor legyen szakember, t. i. tanár.

A határozat az, hogy ezt óhajtja az egyházkerület. Tehát ezután is megtörténhet az, ami épen most is megtörtént, hogy egy tanintézet képviselője világi ur volt, s ámbár az igazgató, mint a tanügyi bizottság kötele tagja, jelen volt, de az egyházkerületi gyűlésnek azért nem volt tagja.

A másik javaslat az volt, hogy a középtanodák igazgatói hivatali állásuknál fogva legyenek rendes tagjai a presbyteriumoknak.

E javaslat sorsa a szó teljes értelmében szomorú volt, mert irgalom nélkül meg kellett buknia; sőt az egyik, iskolatartó egyházközség érdekelt lekipásztora még a mostani, bizony gyenge hatósági erővel bíró iskolaszékek állását is kezdette volt fessegetni, s amint szavaiból kitűnt, egyenesen a tanárok részessége miatt.

Szegény középtanoda! tanáraid bizonyosan rossz fát tettek a tüzre, hogy azok se arra nem méltók, hogy a te szellemi és anyagi életed fölött első sorban határozó presbyteriumban bár csak egy szavazattal bíranak, se azt nem érdemlik meg, hogy szeliemi életed fölött ezidő szerint a legnagyobb mértékben határozó egyházkerületi gyűlésen a te szellemed alkotói, ápolói, szakembereid képviseljének tégedet.

c) Főiskolák.

Ilyenféle intézet három van egyházkerületünk kebelében u. m. pap-, jogász- és tanító-képző intézet.

Az elsőt az a szerencse érte, hogy a jövő iskolai éven kezdve a Pesten lévő theologiai intézetnek első évi hallgatói is lesznek, holott eddig az első évet csak Kecskeméten és Kőrösön lehetett végezni, s azután jöttek az illetők Pestre.

A jogakadémia célszerűbb tantárgy beosztását könnyen mellőzhetve, különösen kiemelendő az, hogy a régi vezetőiből kifogyott nagykőrösi tanítóképezde tanárainak fizetését nem csak felemelte az egyházkerület, hanem mintegy új életre akarván segíteni az intézetet, új erők alkalmazását is kezdeményezte; igazgatónak választván Kis Áron urat, egy jelenleg itt Pesten magánnevelő, de egykor tán a pataki képezde mellett segédtanárkodott, s a hallott nyilatkozatok alapján igenszép reményekre jogosító egyéniséget.

És most, t. olvasó! mintha hallanám ezen kérdéseidet: hát a többi tanító-egyletek meg az egyházmegyék?

Azokról is tudok valamit. Tudom, p. o. mert olvastam, hogy a pestin kívül a zsolti, tolnai, felsőbaranyai, kecskeméti és halasi tanító-egyletek gyámintézeti pénztárai szintén részesültek 500—500 frt állami segélyben, a vértessaljai, bács-baranyai és külsősomogyi egyházmegyék tanítói pedig nem kaptak ugyan semmit,

— mert valószínűleg nem volt különálló gyámintézeti pénztárak — de a bácsbaranyai tanítók immár megtették a szükséges lépéseket arra, hogy 1870-re ők se maradjanak segély nélkül csak azért, mert eddig a papságéval együtt volt gyámintézeti pénzők.

És az egyházmegyék? A pestiét kivül ja többi jegyzőkönyvet csak futólag láttam, de az egyházkerületi gyűlésen igen sok lelkes nyilatkozatot hallottam, s iskoláink jövődjére iránt a legjobb reménnyel vagyok, hanem mindenekfölött az a legelső, hogy a nevelésügy emberei a szakférfiak egyesüljenek, testületileg működjenek, mert néma gyermeknek anyja sem érti szavát; pedig — ámbár minden embert tisztelek, becsülök a maga körében — iskolai dolgokban, szerintem, első sorban meghallgatandó az, aki huzza a nevelés gyönyörűségeit ugyan, de terhes igáját, ő tudja legjobban, hol fáj neki, tehát hol fáj az iskolának, mert nem én adok hangot legelőször ezen igazságnak: a tanító maga az iskola.

Szabadjon értesítő soraimat azon óhajtással zárnom be: vajha többi egyházkerületeinkből is kapnánk minél hamarább legalább ilyen vázlatos értesítést! mivelhogy ruit hora, nunquam reditura!

Szakács Mózes.

Könyvismertetések.

The Magyars: Their country and institutions... by Arthur J. Patterson. Foreign member of the Kisfaludy society... with maps — in two volumes — London Smith, Elder et. Co. 15 Waterloo Place 1869.

Szerző, mint könyvének címe mutatja, Magyarországot és népét, illetőleg népeit ismerteti olvasóival. — Nem készületlenül, sőt éveket szentelve céljára, fog munkája megírásához.

Három ízben látogatja meg hazánkat. Itt töltött idejének tartama haladja a két évet. Megtanulja nyelvünket, hogy ne csak a felsőbb körök egyéneitől, s a közép osztályhoz tartozóktól, hanem közvetlenül a hazai irodalomból s magától a néptől is nyerjen információt. Hogy ezt tanulmánya tárgyává tehesse, letérve a főbb utvonalakról s mellözve a kényelmi eszközöket, sokszor fakó szekéren, néha épen gyalog — vezetőket használva — utazik.

Honi történelmünk alapos ismeretét hozva magával, poliitikai, társadalmi, és egyházi életünk tanulmányozásába mélyed; s szép önállóságra mutat nála, hogy bár kitünő forrásokból látszik meríteni információt, amennyiben hazánk számos kitünőségeivel ériüközik a központon és vidékén — mint célzásaiából kivehetni — ítéleteit mégis több kérdés körül inkább saját észleleteire, mint ezen információkra építi. Ez — kétség kívül — óvhatlanná teszi, hogy helylyel-helylyel ne tévedjen, de emellett is említett önálló ítéletei, tapasztalati lehozásai nevelik szerző művének becsét, kivált mielőttünk honiak előtt, kiket az ily tévedések arra tanítanak meg, hogy egy vagy más tény és jelenség micsoda consequentiákra

vezet egy irántunk csak érdeklél viseltető, de különben részrehajlatlan kitűnő idegent.

Fölkeresve hazánk különböző nemzetiségeit, párhuzamot állit fel azok társas élete mozzanatai és egyénei között. — Megérinti a nálunk korszerű ugynevezett „nap” kérdések legnagyobb részét, s az eltérő nézetek kifejtése, indokolása s összeállítás után, alig távozik egytől is anélkül, hogy saját véleményének tért ne nyisson. — Ismeri és ismerteti irodalmunkat, jól választott és jellemző mutatóványokban, tudományos törekvéseinket és intézeteinket irányzatukkal és rendszerükkel, — sőt közmondásainkat is a legmagyarabb ajkáról ellesett igazi talpraesett eredetiségökben.

Egyszóval, helyrajzi viszonyainkon kezdve — melyek ismertetésére még a XVII-dik századból is közöl egy „Magyarország térképét” — politikai, nemzetiségi, társadalmi, egyházi és tudományos viszonyainkkal tüzetesen foglalkozva, s mindent alapos tanulmányjal igen finom elmeéllal fogva fel; és a mi nagyon fontos körülmény, irántunk való sok jóakarattal, de egyszersmind részrehajlatlan igazságszeretettel bírálva, egy oly képet fest országunkról és rólunk, melynek megtekintése bármely idegenre nézve mint ismeretterjesztő s bármely hazafira nézve mint bírálati mű felettébb hasznos lehet.

Bármennyire kisértve legyek is a minél részletesebb ismertetés gyönyörei által — tekintettel a folyóiratra, melyben megjelenendő — e közleménynek nem lehet célja, hogy a könyvről fentebb nyujtott általános kép mellett — annak egész tartalma felett részletekbe bocsátkozzék. — A 700 lapra terjedő két kötetes mű — mint a fentebbiek mutatják — igen sok oldalra nézve, hogy megérdemlett terjedelemben ismertethessék ily szűkre szabott havi folyóirat hasábjain.

Bennünket, kik e folyóirat leghivebb olvasói vagyunk, legközelebről érdekel az egyház és iskola, mely két társadalmi tényezőre pedig szerzőnk nem kevés tért és figyelmet szentel. — Tartsunk hát egy futólagos szemlélt Mr. Patterson nyomán egyházi és iskolai életünk mozzanatai s kérdéseink közül azok felett, melyeket ő is érint; előre megjegyezvén, hogy hivatkozásaimbani célom: őt reprodukálni, s minél kevesebb helyen kockáztatni bíráló véleményt, a már különben is bennünket s viszonyainkat bírálva ismertető vélemény fölött.

Megemlékezve egyházunk történeti multjának legjelentékenyebb tényeiről, melyek kétségtelenné teszik, hogy hazánkban a reformáció korában s közvetlen utána a nemzet zöme — egész arisztokraciájával együtt reformált s csak a legerőszakosabb hatalmi eszközöknek és a legmesterségesebb udvari s clericalis machinatióknak sikerült a protestansok számát a jelenlegi tényleges menyiségre levonni, teljesen osztja az 1867. decemberében Debrecenben szerkesztett „Vélemény” álláspontját, mely már az újabb aera feltűnte előtt is a protestansokat jogi szempontból nem eltérteknek, másod sorba helyezetteknek, hanem a honfoglaló, alapító s megtartó magyarok jogos utódainak kívánja tekintetni. — Idézi az említett vélemény nevezetesebb pontjait szószerinti fordításban, s a végén megjegyzi, hogy nem anyira a tartalmát alkotó nyilatkozatát, mint inkább szelleméért s nyelvezetéért ad részletes mutatóványt a „vélemény”-ből, melynek erőteljes, nyakas, a törvényre és önjerejére tá-

maszkodó — szerinte — majdnem kihívó iránya és hangja nagyon jellemzi a magyar protestánsokat s ezek között is főként a kalvinistákat.

Tekintettel a protestánsok sérelmeire a római kath. egyházzal szemközt, melyek közül a főbbeket s a még eddig törvényben gyökerezőket elsorolja, igen sajtáságosnak találja szerző, hogy — ugymond — a protestánsok közül, a kikkel e sérelmek fölött eszmét cserélt, egy sem ismerte el a — szerinte kétségtelen — tényt, miszerint ama nagyobb mérvű liberalismus, melylyel a protestánsok ama sérelmi ügyeket jogi úton azaz törvényhozás útján elintéztetni hajlandók, gyengesség forrása az ő részükről.

A vegyes házasságokat legnagyobbbrészt határozottan a protestánsok rovására kötötteknek állítja. S a honi protestánsok száma jelenlegi kicsinyiségét — sőt folytonos kicsinyedését, a vegyes házasságok jelentékeny mennyiségén kívül még azon két okban is keresi, hogy a fölvilágosodottabb hitfelek a felekezeti confessiókra mint olyanokra napról-napra kevesebbet adnak, a szegényebb s tudatlanabb osztályhoz tartozók pedig — az oly helyeken, hol vegyesen laknak különböző hitfelekezethez tartozók, az egyház fenttartási terhek kilátásban levő kevesbedése által folyvást kísértve vannak a szomszéd egyházba való áttérésre, hol — ha az római vagy görög kath. — a papi és egyházi javak jelentékeny volta, s ha görög nem egyesült, a kevésbé képzett lelkész, kevésbé rendezett egyházi élet igénytelensége, primitív egyszerűsége mentik föl a hiveket a nagy áldozatok hozatalának erkölcsi kötelezettségétől.

Megemlíti e helyen szerző, hogy a mint némely cath. és unitarius ismerőseitől értesült, — részben maga a reformált egyház oka e számbeli hanyatlásnak; mert például az erdélyi ref. egyházi hatóság rendelkezése szerint az elpusztult egyházak (ecclesiae desertae) fekvőségei, jövedelmei az azon egyházvidékhez tartozó esperes illetőségévé válnak; minélfogva ennek érdekében áll az ilyenek számát szaporítani. Nem is hallgatja el a főként e rendelkezésnek tulajdonítható tényt, hogy Erdélyben már is jelentékeny az előbb magyar s református, most azonban oláh s görögkatholikus gyülekezetek száma.

Angol szerzőnk a honfitársait s egész nemzetét jellemző vallásos érzülettől, közvetlen egyháziasságtól áthatottan fejezi ki csudálkozását és megütközését afölött, hogy hazánkban a felekezeti színvallás alig megyen tovább a felekezeti önnevezés alkalmazásánál. Találkozott — ugymond — számos katolikus birtokosokkal, kik saját felekezetöknek mind tanait, mind azok gyakorlati alkalmazását az istenisztelet körül határozottan kárhoztatták: de azért nem csak hogy át nem mennek a vallásos meggyőződésükkel egyezőbbben tanító egyház kebelébe, hanem becsületkérdést csinálnak az azon egyházban maradásból, amelyben születtek, s az egyéni jellemre több vagy kevesebb homályt vonónak, — egyszóval compromittálónak tartják az áttéréseket. — És ez nem csak a katolikusoknál van így, hanem így van kisebb-nagyobb részben a többi hitfelekezeteknél is. — Távol van tőle, hogy rideg egyháziatlansággal vádolja azok mindnyáját, kik ily félvállról veszik föl az egyház tanait s isteniszteleti gyakorlatát, mert valószínűnek tartja, hogy ugyanezek megtámadtatás esetén küzdeni, s nagy áldozatokat hozni is képesek és készek lennének illető egyházuk érdekében. — A különbség csak az, hogy ilyen, vagyis az intelligentia többsége s az ipar és jobbmód képviselői közül igen sokan —

egyházukhoz nem azért tartoznak, mert az az egyház keblök vallásos szükségéit leginkább kielégíti, hanem azért, mert abban az egyházban születtek s növeltettek föl.

E tapasztalata angol szerzőnknek eredeti értékére szállítja le azt a dicsőséget, melyet gyakran vindikálunk az országunkban együtt élő különböző hitfelekezeteknek a társas életben szép összeférésre való tekintetből. — Könnyű ott a különböző felekezethez tartozó egyének társadalmi torsalkodását, egymástóli idegenkedését kikerülni, hol a felekezeti confessziók kit sem, vagy csak némelyeket érdekelnek; hol e szép egyetértés nem a megfelelő lelki műveltségen, hanem a vallási kérdéseket s különbséget háttérbe szorító közönyösségen alapszik. — Ott van a politikai tér, ott vannak a politikai pártok, melyek közelebről érdeklik köreinket, s ahol pártküzdelem folyt vagy foly. láthatni, hogy annak hullámai menyire föl kavarják fenekestől a társasélet vizeit is.

Közelebről bennünket érdeklőleg említi szerző, hogy a lutheranusok és kálvinisták, — de főként ez utóbbiak között nagyon hanyatlóban van a dogmatikai hit, s helyét igen számosak lelkében valami általános neme a szabadelvűségnek tartja elfoglalva.

Érdekes párvonalokat húz a rövidség okáért csak Reformált és Lutherannak nevezett egyházak között, kiemelve, hogy jellemképzés tekintetében milyen befolyása észlelhető mindegyik egyháznak az egyénre.

Erintve a két protestans egyház helyrajzi fölosztását s kormauyzatát, és megemlítve a különbséget, mely kormányzat tekintetében a reformatusok és lutheranusok között van, a mennyiben ez utóbbiak superintendentialis gyűlései felett egy fő consistorium áll, kár, hogy szerző, mint viszonyainkat elég alaposan átismert idegen protestans testvérünk a szintén évek óta fent forgó „zsinatoljuk-e vagy ne zsinatoljuk“ kérdésben saját véleményét elhallgatja.

Azon véleményből, melynek „catholic prospects“ fejezeti czim alatt ad kifejezést, úgy látszik, kevesebbet bizik szerző a korszellem befolyásában, mely határozottan protestans, mint a hitvezérek a papok missioi buzgalma sikerében. — Mert abból, hogy a Catholicus papoknál általában nagyobb a buzgóság, a terjeszkedési vágy, s munkásabb a missionariusi szellem mint nálunk vagy akár a többi felekezeteknél, azok prespectjeit, kilátásait tartja a legkecsegtetőbbeknek. — Említi azt is, hogy az a türelem és méltányosság érzet, mely a közelebbi multban a kath. klerust is kezdte jellemezni a más felekezethez tartozók irányában, a legutóbbi időben ugylátszik mintha ismét a régi merev tartózkodó sőt ellenséges álláspontnak adna helyet. Püspökeik kevésbé világfiak, — politikai partfönökök mint a régiek voltak, tevékenyebbek, buzgóbbak az egyház ügyei körül, s kevésbé türelmesek a más felekezetbeliek iránt. — E tapasztalati tény egyik okát abban véli fölaltalhatni, hogy a püspöki székek kevésbé a magas aristokratia tagjaival töltenek be mint ez előtt.

Bár mi legyen is az ok, a tény magunk által is észlelhető és kétségtelen, s intenie kell bennünket, saját körünkben figyelmesebb ellenörködésre és fokozottabb missionariusi tevékenységre.

Főbb iskoláink közül, bár meglátogatta a debrecenit is, s azon nehány hét alatt, melyet e városban töltött, érülközött ez intézet némely tanáraival, legkörülményesebben látszik ismerni az enyedit. — Ennek

történetét, s különösen az 1849-diki szomorú catastropha alkalmával szenvedett veszteségeit nagy részletességgel írja le; bepillantva futólag — úgy látszik — a deák kamarákba is, s ecsetelve pár vonással a calvinista collegiumi deák sanyarait, anyagilag korlátolt viszonyait.

Népiskolai viszonyainkat illetőleg ő is elfogadja az egész hazailag elég általánosan vallott nézetet, hogy az egész népiskolai nevelés eddig s ez idő szerint a protestansoknál állott s áll legjobb lábón. — Előadja a népiskolák ügye törvény útján eszközölt megoldása körüli aggályainkat, s a megelőző kormányok tényeiben igazoltaknak találva ez aggályokat, nem ütközik meg azon általa ultra conservativnek nevezett irányzaton, melylyel a protestansok, s kivált a reformatusok, az iskola ügyre vonatkozólag bármely kormány- s bármely liberalis intézkedései iránt viseltetnek. — Igazoltaknak találja különben ez aggályokat nem csak a multakban, hanem a jelen- s még inkább a jövőre való tekintetből is, kifejtvén a már általunk jól ismert különbséget, mely a versenyre szorított felek között van, a kényszerített verseny hihető, valószínű sőt természetes következményeivel együtt. -- Azt azonban már nem tudom hol vette szerző a mi műve 2-dik kötetének 144-dik lapján van, hogy B. Eötvös népiskolai törvénye annyiban megfelel a reformatusok kívánságainak, hogy elismeri és segí e z i a felekezeti iskolákat.

Lehetne még egymást fölemlíteni s talán refutálni is, a mit szerző egyházunkra, például lelkészeink társadalmi állására vonatkozólag, párhuzamba téve a rom. Catholicus plebanusok társadalmi állásával, elmond: elég lesz azonban azt hiszem ennyi is, a mennyi föntebb a könyv tartalmából említettett, hogy azt bármely magyar ember, — s különös tekintettel az egyházunkat illető kérdésekre, — bármely protestans magyar ember a legérdekesebb olvasmányok egyikének tartsa. — En részemről hálás köszönetet mondok e folyóirat tisztelt szerkesztőjének a szivességért, hogy ezenkönyv átolvasására alkalmat szolgáltatott.

T. L.

Az ág. hitv. ev. egyház történelme Magyarországon általában, különösen pedig a nagyhonti evang. esperesség s egyes egyházainak története a reformatiótól kezdve korunkig, írta Smidt János György, prandorfi ág. h. ev. lelkész, se z i d ő szerint azon esperesség egyházi főjegyzője. 1868. Pest. Hornyánszky és Träger nyomása. Eredeti címe: Historia cirkwe ewangelické podle Aug. Wizen. w Uhrich wseobecne, obzwláste pak Welko Hontského ew. a. w. Senioratu a jednotlivých jeho cirkwi, od Reformatie az vo' nejnowsi casy.

E becses folyóirat olvasói közül bizonyosan igen kevesen olvassák a protestans egyházra vonatkozó tót nyelven irt műveket; és nemcsak azért nem, mivel a nyelvet kevesen értik, hanem és főképen azért, mivel az újabb időben megjelent ily tartalmu könyvek a tudomány érdekeivel ellenkező, nyomorult izgatási célokból irattak. Aki visszaemlékezik az unio és a patens kérdésére, és az azon alkalmakkor megjelent tót irodalmi művekre, az éppen nem fog megütközni az elterjedt idegenkedés fölött.

Most azonban az idő e tekintetben is kissé jobbra fordult; a párt-

szenvedély és nemzetiségi dühöngések kissé lecsillapodtak. Egyházunkat a külföld derék németjei és a belföld derék tótjai előtt rágalmozó Borbisféle egyháztörténelmi irányművek mellett feltűnnek olyanok is, melyeknek szerzői, távol mellékes aljas céloktól, komolyabb lélekkel fogtak az egyháztörténelem egyes részeinek műveléséhez. Ily jelesebb írók közé tartozik a prandorfi ev. lelkész Smidt János György is, aki a fentebb címzett művével valóban nagy szolgálatot tett prot. egyháztörténelmi irodalmunknak. Hála Istennek! már tul vagyunk azon az időn, mikor még az egyes monographiák becsét kellett bizonyítgatni. Ma már minden jóra való protestans ember tudja, hogy egyházunk részletes és alapos történelme csak ilyeneken épülhet fel; s ehézképest megtudja ítélni azt is; hogy Smidt a honti esperesség történetével — különösen az ágost. hitvallásuaknak — minő szolgálatot tett.

Nem szándékom e mű részletes birálatába bocsátkozni; azt sem akarom érdemétől róvni fel, hogy a „magyarizálás és kálvinizálás“ szokott rémeitől ment, mert hiszen ezt egy igazán mivelte lelkű ev. paptól — annál inkább történésztől — méltán megvárhattuk és megvárjuk: csak tartalmával akarom röviden megismertetni e lapok t. olvasóit.

Smidt munkája, mely — közbevetőleg legyen mondva — nem tót, hanem cseh, ugynevezett biblikus nyelven van írva, négy főrésze közül. Az első rész beszél az ág. ev. egyház általános történelméről különös tekintettel a honti esperességre, hol igen becses irodalom- és művelődés történelmi adatok közöltenek, amennyiben elég bőven írja le a bányakerületi superintendensek, ugyszintén a honti esperesek életeit és irodalmi munkálkodásait. Ott találjuk többek közt Melik Sámuel, Sexti Péter, Lányi Gergely és Dávid, Pilarik István és Jeremiás, Michaelides Sámuel, Hruskovic Sámuel, Frideli András, Pohl Mihály, Gsernyánszky János, Szonovic Mihály, Hamarjal Márton, Lyci Kristóf, Lowich Ádám, Szaberényi János és Székács József superintendensek életratait. — A második részben elbeszéli a jelenleg létező (számszerint 32) egyes honti egyházak történetét az azokban működött papok — néhol tanítók — életrataival is, mely alkalommal az irodalom terén kitűnt férfiak kéziratban maradt műveit is elősorolja.¹⁾

A harmadik rész tárgyalja azon honti egyházak történetét, melyek hajdan vizágzó anyaegyházak voltak, de az idők viszontagságai folytán elpusztultak, vagy csak leánygyülekezetekké lettek. Ilyen volt számszerint 19. Végre a negyedik részben az alsóbb és felsőbb iskolák, különösen pedig a selmeci főiskola története adatik elő az ott működött tanárok életrataival.

Ezzel végződik a 304 lapra terjedő munka, melynek rövidre szabott ismertetését nem zárhatom be azon forró óhajtasom kifejezése nél-

¹⁾ Például álljanak itt Plachy András egytázás-maróti pap kéziratban maradt műveinek címei: 1) *Atheismus ex principis veteris philosophiae, populariter refutatus.* — 2) *Aequalitas iurium evangelicorum utriusque Confess. cum R. Catholicis in Hungaria.* — 3) *Reconciliatio evang. utriusque conf. in Hungaria cum ecclesia r. catholica; seu unio civilis, qua unionis ecclesiasticae fundamentum, ejusque impedimenta exponuntur.* — 4) *Historia Ecclesiarum evang. C. A. in inelyta provincia Thurociensi, a reformationis temporibus deducta.* — 5) *De nexu protestantium et romano catholicorum, relate ad negotium religionis in Hungaria.* — 6) *Historia Ecclesiae protestantium sub regimine Aug. Mariae Theresiae in Hungaria.* Azonkívül, mint az 1791-ki zsinat tagja, megírta ugyan- csak latinul e zsinat történetét, és tótul többféle művet. Csak az a kár, hogy Smidt nem nevezi meg e kéziratok hollétét.

kül: vajha Smidt dicséretes példája minél több prot. lelkészt vagy tanárt tanítót buzdítana föl arra, hogy az egyes esperességek és egyházak történelmét minél bővebben megírják, kiadják, s ezáltal nemcsak egyháztörténelmünket, hanem általában a hazai művelődés történelmének méltó megírhatását is előmozdítsák. Az ilyen munka bizonyára nem volna haszontalan idővesztegetés; hanem oly vetés, mely úgy a jelen mint az utókor számára megteremné áldásdus gyümölcsseit.

Zsilinszky Mihály.

Die neue österreichische Volksschulgesetzgebung und die protestantische Opposition. Eine Wehr-Klär und Lehrschrift von einem Protestanten. Wien. 1870. Schlieper. 36 lap. 8-ad rét. Ára 20 kr.

Igenkicsiny, rövid terjedelmű, de reánk magyar protestánsokra s a mi iskolaügyi kérdésünkre nézve rendkívüli tanulságos művecske ez! Aki a dolgok mostani folyamát kellően figyelemmel kíséri, az jól tudja, hogy önálló magyar politikáról, már t. i. kormánypolitikáról ábrándozni, miként bármely főbb dologra, úgy épen a közoktatásra nézve is, merő haszontalanság.

A „Figyelmező“ annak idejében figyelmeztette a tisztelt közönséget arra, amit a többi magyar lapok és folyóiratok talán nem is említettek, hogy t. i. az osztrákok is, a miénkkel egyező szellemű és hatásmű, de a protestantizmus és a szabadság iránt mégis kíméletesebb törvényt nyertek; — és hogy mindemellett is, ezen törvény ellen, mind az ausztriai, mind az ezekkel rokonszenvező német protestánsok, határozottan felszólaltak és protestáltak.

A magyar reformált egyház több egyes kerületei, s ezek között épen a tiszántuli egyházkerület is, sokkal de sokkal előbb felszólaltak bár a protestáns szülék nevelési szabadsága vagyis a protestáns iskolai autonomia érdekében, mint azt ausztriai protestáns hitfeleink tették vagy tehették: mégis igenfontosoknak, az utolsó igit figyelembeveendőknék tartjuk, miként korábbi nyilatkozatait az ausztriai protestánsoknak: úgy épen e fent címzett s csak néhány nappal ezelőtt megjelent művet is.

A művecske tekintélyes és tudós írója, beösméri igenis, és peddig örömmel ösméri be, hogy az ausztriai protestánsok, az osztrák iskolai törvény ellen valódi ellenzéki álláspontot foglaltak el. Előadja, hogy emiatt őket is a jézsuitákkal és ultramontákkal való egyetértéssel és közreműködéssel s más efélékkel vádolták a modern liberalisok. Tout comme chez nous! Ezen vádakát visszaveri; az ausztriai protestánsok ellenzését egészen a tiszta szabadságszeretet forrásából származottnak lenni megbizonyítja; — végre pedig, eredményt, a következő tételekben állítja fel:

1. Az evangélikus iskola fentartja a maga önállóságát és peddig feltétlenül; marad az, amivé történetileg és jogilag lett, t. i. szabad gyülekezeti iskola.

2. Az evangélikus iskola alapításánál és fentartásánál fogva az illető egyházi gyülekezet tulajdona, s közvetlenül a szabadon választott iskolai előljáróság azaz a presbyterium által vezetetik, rendeztetik és kormányoztatik. Az evangélikus gyülekezetek eddigi autonómiaja, épen az iskolaügyre nézve is sértetlenül fentartatik.

3. Az evangélikus iskola szervezetére és működésének eredményére nézve, legalább olyan, lenni fog, mint amelyet az állami törvényhozás kíván.

4. Az evangélikus iskola, midőn ezt megigéri s erről kezeskedik, követeli a teljes nyilvánossági jogot s miként eddig, ugy ezentul is, ön-állólág államérvényes bizonyítványokat fog kiadni.

5. Mindaddig, míg a katolikus iskolák közforrásból dotáltaknak és segélyeztetnek : az evangélikus iskola is követeli, hogy az egyenjogúság elvei szerént, ugyanazon közforrásokból, nevezetesen községi vagyionból országos iskolaalapból s több más efélékből dotáltassék és segélyeztessék,

6. Azon esetben, ha ezen közforrásból való gyámolítás az evangélikus iskoláktól egyóoldalulag megvonatnék : az evangélikus egyházi és iskolai községek tagjai, a katolikus államiskolák számára való bármiféle tartozások teljesítése alól feltétlenül felmentessenek. M.

K ü l ö n f é l é k .

Az erdélyi reformált és unitárius egyházból. Igenbiztos forrásból írhatjuk, hogy az erdélyi mind reformált, mind unitárius egyház kitünő férfiai és hatóságai, amint az előjelek mutatják, mahólnap a leghatározottabb ellenzéki álláspontot foglalják el, illetóleg el is foglalták immár azon szerencsétlen törvénytervre nézve, melyet az illető miniszter ur a gymnasiumi stb. intézetekre vonatkozólag a képviselőházhoz már régen benyújtott, s mely a magyar protestáns iskolák létele és szabadsága ellen épenoly pusztító tartalmu és irányu, mint a népiszkolai törvény. — Örömmel üdvözöljük az erdélyi testvéreket, az eféle elnyomási törekvések elleni erélyes fellépésökben.

A felekezeti iskolák ügye Poroszországban. Ezelőtt mintegy pár évvel történt, hogy Boroszló városa egy felekezeti jellemnélküli reáliskolát akart felállítani. Ezt a miniszterium folyvást és határozottan ellenezte ; igen élénk vita folyt az ügy felett s végre is a király engedte meg, hogy Boroszló felekezeti jellemnélküli reáliskolát állithasson. Az utóbbi időkben a miniszterium egyik válasza ez ügyben következő tartalmu volt: az elemi iskolák feletti tanintézetek kétfélék: vagy olyanok nevezetesen, amelyeknek az ösmeretek és ügyességek közlése mellett nevelési céljok is van, vagy olyanok, a melyeknek ily céljok nincs. Az előbbiekhöz tartoznak a gymnasiumok, reáliskolák felső polgári iskolák; az utóbbiakhoz a technikai intézetek, az ipar és polytechnikai iskolák. Azon tanintézeteknél, amelyeknek növelési céljok is van, e célra elmulthatatlanul szükséges a határozott vallási jellem, és az egység, amely felekezeti jellem nélkül ismét lehetetlenség stb. Ennélfogva Poroszországban a reáliskolák is vagy evangélikusok, vagy katolikusok, vagy zsidók, s csak igenritka rendkívüli esetben szimultánok. Ily rendkívüli esetek foroghatnak fen épen Boroszlóban is. Egyébiránt a porosz nép óriási nagy többsége, minden valláskülönbség nélkül folyvást a felekezeti iskolák mellett áll. Magában Berlinben, a mult évben, a városi iskolai bizottság vagy iskolai szék mintegy 30 tagja közül, csupán

kettő volt olyan, amely megengedhetőnek tartotta, hogy Berlinben egy bizonyos egylet, felekezeti jellemmel nem bíró iskolát állítson. Itt is megjegyezhetjük, hogy a poroszok, bizonyos tekintetben már túlzásig mennek.

A württembergi protestáns zsinat tételei a felekezeti iskolák érdekében. Württemberg, egy a föld legműveltebb protestáns államai közül. Itt a múlt ősszel, Stuttgartban tartott egyetemes zsinat, tüzetes vitátás után, teljes egyetértéssel a következő tételket fogadta el: 1. A zsinat, mint az evangélikus keresztyén nép szabad organuma, jogosítva és köteleztette van arra, hogy a fenforgó kérdésekben nyilatkozzék. 2. A vallás, az embert, lényegének központjában megragadó s a lelkiültre és értelemre nézve egyiránt nagyfontosságú képző eszköz lévén, — az iskolára nézve nélkülözhetetlen. 3. Az iskola, mint a szülei ház segéde, vallásos nevelést és oktatást is köteles adni. 4. A vallásos nevelést és oktatást még a felsőbb tanintézetekben sem lehet, az összes népélet romlása nélkül elhanyagolni. 5. Épen nem természeti, hanem pozitív keresztyén, határozottan felekezeti vallást kell tanítani s az egész iskolai nevelést ennek alapján intézni. 6. Ezeknél fogva szabályszerént csak felekezeti iskolák létezhetnek, és ezek épen nem veszélyeztetik a különböző felekezetek békéjét; míg a közös iskolák által teljességgel nincs biztosítva a kölcsönös türelem. 7. A vegyes iskolák iránti mostani szeretet forrása, a szellemiek iránti ellenséges indulat s a vallás, állam és lelkiösmeret mivolta felőli hibás felfogás. 8. A felekezeti vallásoktatásnak egyedül lelkészekre bizása ártana ezen oktatás terjedelmének, s az iskolai élet egységéből kiszakasztatása által, hatásának is. 9. A vallás nélküli iskola, nem sokára a keresztyének lelkiösmeretszabadságának elnyomására szolgáló eszközzé lenne. 10. Magára az iskolára nézve pedig mind erkölcsi, mind műveltségi tekintetben barbarizmus fogna a vallás nélküliség rohamos következése lenni. 11. Az evangélikus egyházra nézve pedig, az lenne a vallás nélküli iskola következése, hogy az evangéliom vallástól sokan eltántorodnának, a modern pogányságra, vagy a róma katholicizmusra térnének; az egyház pedig megszűnnék népegyház lenni hanem pusztá privát-egyházzá sűjjedne le.

Állam és iskola. A porosz parlamentben, nem régen egyik képviselő Wehrenpfennig ezt mondá a többek közt: „Egyetlenegy oly mező sincs, amelyen az állam és bürokrázia mindenhatósága játéknak és uralmának kevesebb tért kellene engedni, mint az iskola mezején. Ne legyenek az elemi tanítók se a liberalis, se a konzervatív párt eszközei, s szabadittassanak meg a mindent elnyelő bürokrata önkény töreiből.“

A jézsuiták szaporodása. A jézsuiták száma, a legközelebbi 25 év alatt több mint két anyira szaporodott. 1844-ben 4139-en, a múlt év elején pedig már 8584-en voltak. Legnagyobb mértékben szaporodtak Ausztriában — a külföldi közlő persze ide értette Magyarországot is, továbbá a német föld többi részeiben, Franciaországban, Belgiumban stb. stb.

A népnevelés Spanyolországban. A múlt évben 15 millió spanyol között majdnem 12 millió volt olyan, aki sem írni, sem olvasni nem tudott. Eszerént a spanyoloknak több mint háromnegyedrésze nem járt iskolába soha. A létező csekély számú iskolákban is, a legnyomorultabb oktatás adatik. Az elüztött királyné és kormánya azon elvet vallották, hogy a népnevelésnek is egészen spanyolnak és egészen katolikusnak kell lenni.

Magyar és osztrák Schulinspektorerok. A Wolfram népiskolai krónikájának múlt évi füzete megjegyzi, hogy Magyarországon a tanfelügyelők kiválasztása nagyon sajátságosan ütött ki, mert van közöttök egy jogtanár, egy író, egy gazdasági egyleti elnök, egy főszolgabíró, három földes ur, egy lelkész, két törvényszéki ülnök, két miniszteri fogalmazó s egy tudóstársasági tag stb.; — s azt kérdezi, hogy „hát, ezek a szakemberek?” — ezek hát, felelné reá a mindenható kormány. A darmstadti allg. Schulzeitung, amiatt is igenkegyetlenül megtámadja a minap lelépett osztrák miniszteriumot, hogy az osztrák tanfelügyelők közt akadt kettő olyan, aki nyilvános tanító nem volt soha; — bajos dolog — ugymond — olyan embert tenni hadvezérré, aki soha még csak sereget sem látott. Azt pedig, hogy a gymnáziumi s más felsőbb tanintézetek felügyelői szakok szerint neveztetnek ki, t. i. egyik a humanisztikumokra, másik a realékre stb., olyannak tartja, mintha egy beteg, kinek tüdőbaja mellett májbaja is van, két orvost hivatna, hogy t. i. az egyik gyógyítsa a tüdőt, a másik meg a máját; — ezt mondhatjuk a népiskola külön vallástanítójára is; — s általában azt jegyzi meg, hogy az osztrák német tanügyet csupán belföldi szakemberek épen úgy nem fogják regenerálni, miként egy vízbefuló, saját copfjánál fogva ki nem huzhatja magát a partra. — Nálunk magyaroknál meg ugylátszik, se hazai, se külföldi szakember nem szükséges a tanügyhöz, hanem csak ember, mégpedig kormánypárti a javából!

A figaró mint legkeményebb iskolai büntetés. Európai utazók nem régen egy arab iskolában egy párisi cylinder kalapot láttak felakasztva. Csudálkozva kérdezték, hogy mire való az ott, s azon feleletet nyerték, hogy az arabs iskolásgyermekre semmi nagyobb büntetés nem lehet, mint az, ha ezt a kalapot kell feltenniök.

Ausztráliában, Ujseelandban aki négy évig nyilvános tanító volt, 130 hold földet kap jutalmul. A tanító évi fizetése nem lehet kevesebb 100 font sterlingnél, tehát mintegy ezer pengőforintnál. Ennek felét az állampénztár, másik felét a tandíjban a szülék fizetik. — Itten föld és pénz van sok; de tanító nagyon kevés.

Szerkesztőségi nyílt posta.

- F. A.** Öszinte üdvözetünket és hálánkat! A kegyes adományt rögtön átszolgáltattuk illető helyére. Latin okmányok közlésétől még most tartózkodnunk kell; de eddig ösmeretlen s közérdekű latin okmányokból, magyar nyelven, ugynevezett regesztákat szívesen vennénk, sőt ilyeneket rendszeresen megindítani akarunk.
- H. L.** A kéziratott immár sajtó alá készítgettük; de rendkívül sok pótlás és igazítás kívántatnék hozzá; tehát egyelőre félretettük. Nem csuda, mert oly tárgyakról csak nagy könyvtárak és levéltárak használata folytán irhatunk kellőleg. — Az iskolai év vége után, az ottani iskolák statisztikai áhásáról kérnénk objectiv tartalmu tudósítást.
- B. A.** Az augusztusi s szeptemberi füzet hozni fogja már, legalább egy részét.
- R. K.** Bormannak inkább 3-dik füzetéből kérnénk mutatványokat. Schwarz tüzetes ismertetését is szívesen vennők.
- Sz. D.** A könyvek e füzetre nézve már későn jöttek.

Általában tisztán írott és szabatosan kiigazított kéziratokat kérnénk.

A beküldött dolgozatok gyors közlésére nézve kezességet nem vállalhatunk; mert különösen a külföldi ügyek erősen követelik a tért.

A

„Magyar protestáns egyházi és iskolai

Figyelmező“-re

előfizethetni

helyben házhoz hordatással, vidékre postai bérmentes szétküldéssel

negyedévre	1 frttal.,
félévre	2 „
egész évre	4 „

A „Figyelmező“ megjelenik havonként egy, legalább három ivnyi terjedelmű füzetben, színes borítékkal ellátva.

Az augusztusi és szeptemberi füzet együttesen fog megjelenni.

Nyomdánk nagy elfoglaltsása miatt történik néha-néha egy kis késedelmünk.

Révész Imre.